

*El dar nombres funda puntos de partida si los nombres se incorporan al vivir.
Pero no funda necesariamente el punto de partida que quien da el nombre quiere; funda
el punto de partida que el que escucha oye.*

Humberto Maturana

Biología del Emocionar y Alba Emoting (p.23)

Estem molt motivats per jugar aquest partit.

(Anònim multitudinari en l'esport)

Que vàreu sentir veient el Derbi?902

Per la vergonya dels uns i l'eufòria dels altres

Antoni Bases, proposant als aficionats que opinin

(24 de desembre de 2001 El matí de Catalunya Radio)

4. VARIABLES PSICOLÒGIQUES APLICADES A L'ESTUDI DELS AFICIONATS AL FUTBOL

Un cop triats els aficionats al futbol com a objecte d'estudi i amb la pretensió explícita de contribuir al seu estudi des de la normalitat, vam enfrontar-nos al problema de quines variables o constructes psicològics eren més rellevants i informatius per descriure i explicar el comportament dels aficionats al futbol des d'una perspectiva psicològica. En aquesta decisió, l'objecte d'estudi i la tradició de recerca del GEPE van ser els factors determinants en la tria inicial, que ha estat objecte d'alguns canvis en l'esdevenir del projecte.

En la primera fase i com a primera aproximació a l'estudi dels aficionats al futbol es va treballar sobre: els **valors**, les **actituds** respecte del fairplay i l'esportivitat i les **emocions** (Torregrosa i cols. 1999).

En la segona i tercera fases, amb la incorporació de l'estudi de la **motivació** i la vinculació dels aficionats, es va haver d'optar per suprimir alguna de les variables esmentades. Després de diferents valoracions de caire teòric, metodològic i pràctic es va optar per suprimir les actituds respecte del fairplay i l'esportivitat, una de les variables en les que el GEPE té més tradició de treball (veure Cruz i cols. 2001 per a revisió) i la que, segons els estudis previs, representava una dificultat major de definició operacional amb els aficionats.

Així doncs, en l'estudi principal s'han avaluat els **valors**, les **motivacions** i les **emocions**, dels aficionats al futbol, amb les corresponents re-elaboracions de **compromís** i **sentiments**. En aquest capítol es desenvolupa una exposició de l'estudi d'aquestes variables en la psicologia de l'esport i de la conceptualització que hem fet en aquest cas per adaptar-les a l'estudi dels aficionats al futbol.

Pel que fa a l'ordre d'exposició començarem pels valors que passen per ser els conceptes més generals i deslligats de l'objecte (Lee, 1996). En segon lloc, es presenten les motivacions i s'exposa l'adaptació de les teories de la psicologia de l'esport per a l'estudi dels aficionats al futbol. Seguidament, tractarem de les emocions i els sentiments, el seu estudi en la psicologia de l'esport i l'adaptació per l'estudi amb els aficionats. Finalment, es presenta el compromís com una conseqüència de les motivacions per continuar essent aficionat i les motivacions per deixar de ser-ho.

4.1 ELS VALORS

El concepte de valor ha estat reivindicat com un dels més importants en gran part de les ciències que estudien el comportament de les persones -psicòlegs, sociòlegs i antropòlegs- (Kluckhohn, 1951; Rokeach, 1973; Williams, 1968). En paraules del psicòleg Milton Rokeach (1973), un dels pioners en l'estudi dels valors, *«El concepte de valor, mes que cap altre hauria d'ocupar un posició central ... capaç d'unificar els interessos aparentment diversos de totes les ciències que s'ocupen del comportament humà»* (p.3).

Tanmateix, tal com posen de manifest Oishi, Schimmack, Diener i Sum (1998) durant els 70, els 80 i part dels 90, l'estudi dels valors romangué a l'ombra de les investigacions sobre actituds, atribucions, cognició social i processos socials, i no ha estat fins a finals dels anys 90 quan el seu estudi s'ha revitalitzat.

Dels pioners teòrics dels valors, cal retenir que conceptualitzaren els valors com criteris que les persones utilitzem per seleccionar i justificar accions, així com per avaluar persones (incloent-se un mateix) i situacions. A destacar d'aquesta postura el veure els valors més com a **criteris** que no pas com a **qualitats inherents dels objectes**.

Bona part de la responsabilitat en la revitalització de l'estudi dels valors la tenen Shalom Schwartz i el seu equip de treball, els quals porten anys realitzant diferents estudis transculturals sobre els valors i el seu grau "d'universalitat".

4.1.1 La Teoria dels Valors de Schwartz

Prenent com a punt de partida els treballs d'investigació de Rockeach, l'equip del professor Schwartz ha estat desenvolupant durant els darrers anys un model teòric sobre valors (Schwartz, 1992). Schwartz i Bilsky (1987, 1990) definiren conceptualment els valors incorporant cinc punts que apareixien recurrentment en la literatura. Els valors

- (1) són conceptes o creences,
- (2) pertanyen a comportaments o estats finals desitjables,
- (3) transcendeixen situacions específiques,
- (4) guien la selecció o avaluació del comportament i els esdeveniments, i
- (5) estan ordenats per importància relativa.

Posteriorment, el mateix Schwartz (1996) els ha definit com a "*objectius transituacionals desitjables, que varien en importància i que serveixen com a principis de guia en les vides de les persones*" (p.2).

El criteri de classificació dels valors proposat per aquest autor es basa en el tipus **d'objectiu o interès motivacional que persegueixen**. Heus aquí, una primera relació teòrica sobre la que tornarem més endavant entre els valors i els motius o les motivacions.

Schwartz proposa que els objectius conscients expressats pels valors responen a tres necessitats bàsiques per a l'existència humana a les que tots els individus i societats han de respondre: a) les necessitats dels individus com a organismes biològics, b) els requisits de la interacció social coordinada, i c) la supervivència i necessitat de benestar dels grups.

Derivats de les necessitats bàsiques Schwartz i Bilsky (1987, 1990) identificaren 8 tipus d'objectius o interessos motivacionals que posteriorment Schwartz, Verkasalo, Antonovsky i Sagiv (1997) han ampliat a 10.

La Taula 4.1 recull 10 tipus d'objectius o interessos motivacionals als que responen els valors, la definició de cadascun d'ells, i els valors de la llista proposada que els representen.

Taula 4.1: Definició dels 10 tipus de dominis motivacionals en termes dels seus objectius i els valors específics que representen. (Font: Schwartz i cols. 1997).

Dominis motivacionals
Poder: status social i prestigi, control o domini sobre les persones i recursos (Poder social, riquesa, autoritat).
Assoliment: èxit personal demostrant competència d'acord amb els standards socials (exitòs, capaç, ambicions, influent).
Hedonisme: plaer o gratificació sensual envers un mateix (plaer, fruit de la vida).
Estimulació: excitació, novetat i desafiaments en la vida (arriscat, vida variada, vida excitant).
Auto-direcció: independència de pensament i acció, triar, crear, explorar (creativitat, llibertat, curios, independent, escollint els seus propis objectius).
Universalisme: enteniment, apreciació, tolerància i protecció pel benestar de totes les persones i per la natura (justícia social, amplitud mental, món en pau, seny, un món de bellesa, unitat amb la natura, protegir l'ambient, igualtat).
Benevolència: perseverança i privilegi del benestar de les persones amb les que un hom està en contacte personal freqüent (disposat a ajudar, perdonar, honest, amicitat, lleialtat).
Tradicció: respecte, compromís i acceptació dels costums i idees que la pròpia cultura o la religió imposa a la persona (acceptar la meua part en la vida, devot, respecte per la tradició, humilitat, moderació).
Conformitat: restricció d'accions, inclinacions i impulsos que poden molestar o ferir els altres i/o violar les expectatives o normes socials (obediència, autodisciplina, educació, honorar als pares i majors).
Seguretat: seguretat, harmonia i estabilitat de la societat, de relacions i d'un mateix (seguretat de: família, nacional, ordre social, net, reciprocitat de valors).

Després de provar la teoria amb mostres de més de 20 països, Schwartz arriba a col·locar els 10 objectius motivacionals estructurats en un espai bidimensional en funció de dos eixos, el que va de **l'apertura al canvi al conservadurisme** i el que va de **l'autopromoció a l'autotrascendència**. La primera dimensió ordena els valors en funció de la mesura en que motiven a les persones a seguir els interessos intel·lectuals i emocionals propis en direccions impredecibles o incertes, oposats als valors que motiven la preservació de l'estatus-quo i la certesa que proporcionen les relacions amb els altres propers, les institucions i les tradicions. La segona dimensió ordena els valors en termes de la mesura en que motiven a les persones a realçar els seus interessos personals oposats als valors que motiven a les persones a transcendir interessos egoistes i promoure el benestar dels demés.

Els valors, per definició, tenen la característica d'estar expressats en positiu, tot i així el fet de ser conceptualitzats com objectius fa que **les relacions entre ells siguin**

necessàriament dinàmiques i que puguin aparèixer conflictes entre ells. Així per exemple, semblaria que els valors que serveixen interessos individuals són oposats a aquells que serveixen interessos col·lectius. Des d'aquest punt de vista es pot parlar de compatibilitats quan entren en joc valors que obeeixen objectius iguals o semblants, i de conflictes quan entren en joc valors que obeeixen objectius oposats.

La Figura 4.1 representa el model teòric revisat de relacions entre tipus motivacionals de valors després de la recerca empírica en diferents països.

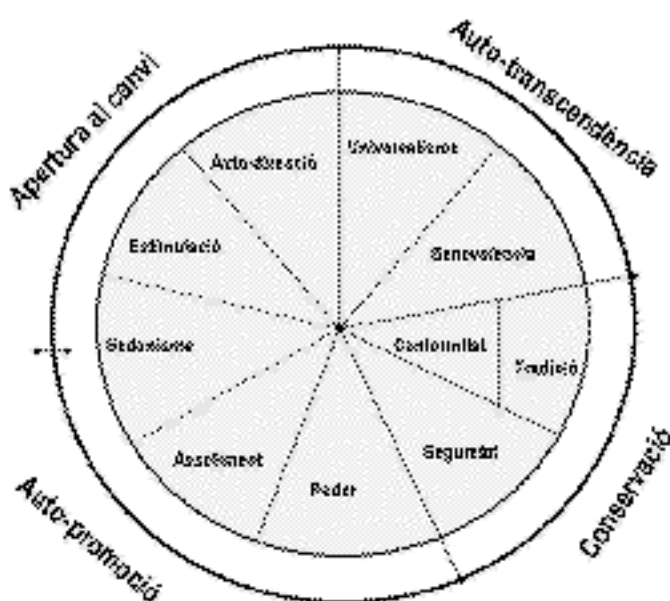

Figura 4.1: Relacions estructurals entre els dominis motivacionals dels valors (Font: Schwartz i cols. 1997).

A més, quan s'utilitzen els valors com a concepte d'anàlisi psicològica, resulta oportuna la distinció a priori entre valor, sistema de valors i estructura de valors.

- ⇒ El **valor** es refereix a un criteri particular sostingut per un individu en concret.
- ⇒ El **sistema de valors** fa referència a l'organització jeràrquica de múltiples valors per part d'un individu.

⇒ L'**estructura de valors** es refereix a l'estructuració jeràrquica similar que s'observa en un grup donat i que s'expressa mitjançant l'ordenació de mitjanes aritmètiques dels diferents sistemes individuals de valors.

Aquesta distinció, conjuntament amb l'organització dels valors en l'espai bidimensional abans exposat, és la que ens permetrà parlar de valors **complementaris** i **conflicte** de valors, per una persona, un grup donat o fins i tot entre diferents grups.

4.1.2 Valors, actituds i comportaments

En ocasions, el terme valors s'utilitza de manera poc precisa i susceptible de confondre's amb d'altres variables. Els valors es converteixen així en arguments explicatius que acostumen a aparèixer en els apartats de discussió i conclusions com factors que influeixen gairebé en tot per explicar allò que no es pot explicar a partir dels resultats. Tanmateix, pocs són els estudis que han afrontat la seva delimitació i mesura.

L'ús poc precís del terme, ha portat a l'aparició de termes com a contravalors o valors negatius, que aparentment no tenen cabuda dins de la teoria dels valors proposada per Schwartz i que, en la nostra opinió enfosqueixen l'estudi d'aquest constructe. Els valors dels que participa una persona o un grup de persones poden jutjar-se com a negatius per a la comunitat (seria el cas dels contravalors o els valors negatius), però utilitzant-ho d'aquesta manera estem confonent una variable amb les conseqüències que té sobre el comportament de les persones.

Per evitar l'ús a la lleugera en el camp de la psicologia de l'esport, convé establir una distinció clara entre els valors i altre tipus de variables psicològiques, en especial les actituds. La distinció entre actituds i valors es basa en que les primeres poden ser tant positives com negatives, són específiques a les situacions i poden ser igualment favorables o desfavorables respecte d'un objecte. Per contra, els valors són tots positius per la persona que els sosté, es consideren principis generals pels que se seleccionen i

avaluen comportaments en diferents situacions, i a més poden ordenar-se per importància.

Tot i ser variables clarament diferenciades, valors i actituds presenten relacions entre elles. Katz (1960), proposà que una de les funcions de les actituds és la d'expressar els principis més generals encarnats en els valors. En aquest sentit s'ha trobat relacions entre valors i actituds en temes tals com: l'avortament, les armes nuclears, els drets civils, la pobresa, la política, la guerra de Vietnam i l'esport juvenil (Kristiansen y Zanna, 1988; Lee, 1996; Rokeach, 1973).

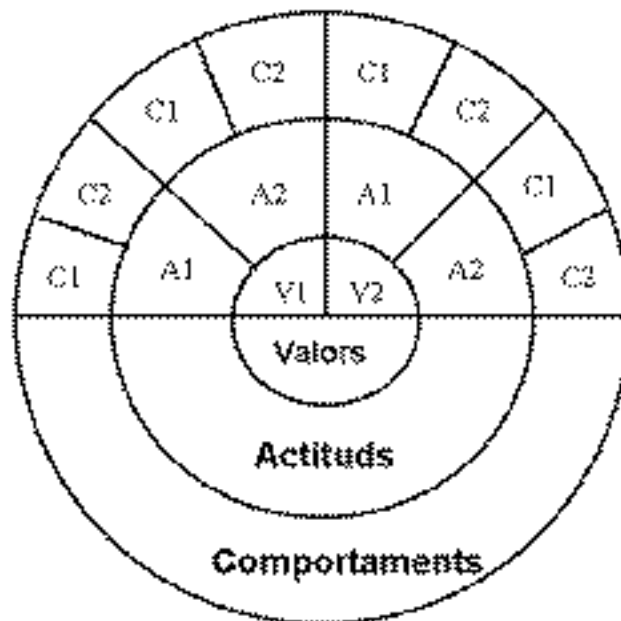

Figura 4.2: Organització de valors, actituds i comportaments (Font: Lee y Whitehead, 2000).

La Figura 4.2 representa esquemàticament la manera en que Lee i Whitehead (2000) suggereixen que s'organitzen els valors, les actituds i els comportaments. Tal com s'observa, els valors són els conceptes més generals i amb un valor determinat (V1) es poden relacionar més d'una actitud (A1 i A2). Cada actitud, al seu torn, es relaciona amb comportaments diferenciats (C1 i C2).

En la línia de relacionar-los amb d'altres variables, altres autors, com Feather (1982), han aprofundit sobre la relació entre els valors i la predicció dels comportaments a partir de les anàlisis que relacionen expectativa i valència.

4.1.3 Estudis de valors en psicologia de l'esport

La psicologia de l'esport no ha estat una excepció i, al igual que en d'altres camps d'aplicació, els valors no han estat una variable que hagi rebut l'atenció que han rebut les actituds, la motivació o les estratègies d'afrontament, per exemple. Tot i així, el terme valor o valors apareix sovint com a element explicatiu en els articles, tot i que sense especificar que s'entén per valors més enllà dels significat de la vida quotidiana o els que donen els diferents diccionaris (p.e. Papp i Prisztoka, 1995).

Schwartz i el seu equip (Bardi i Schwartz, 1994) van proposar la utilització del seu marc teòric per a l'estudi dels valors en l'esport d'iniciació. El testimoni fou recollit pel professor Lee i el seu equip que portava temps treballant sobre el fairplay i l'esportivitat en l'esport per a joves (Lee i Cook, 1990) i van endegar una línia de recerca sobre valors i actituds expressats per esportistes joves en el Regne Unit.

En el nostre país, els treballs que més han emfasitzat la importància dels valors en l'esport han estat realitzats des del camp de l'educació física pel professor Gutiérrez (1995, 1998) i des de la psicologia de l'esport pel GEPE de la UAB (veure Torregrosa i Lee, 2000 per revisió). En ambdós casos, des del punt de vista teòric es recullen els plantejaments inicials de Rokeach (1973) i els replantejaments posteriors de Schwartz (1992). A més, Gutiérrez (1998) incorpora el model de Wandzilack i cols. (1988) pel desenvolupament dels valors a través de l'activitat física.

4.1.4 El valors dels aficionats al futbol

Com succeeix amb la major part dels conceptes que s'estudien en psicologia de l'esport, els valors han estat conceptualitzats, des de, i per a la pràctica esportiva. En aquest sentit, el fet de complementar la teoria incorporant els espectadors com a part de l'espectacle esportiu, justificaria per si mateix la inclusió d'aquesta variable en l'estudi.

En segon lloc, també cal tenir en compte el fet que els valors per definició són positius i per tant es converteixen en un concepte excel·lent per a estudiar i conceptualitzar els aficionats al futbol des de la "normalitat", en una direcció diferent dels excel·lents estudis que tant la psicologia (Javaloy, 1996; Kerr, 1994) com la sociologia i antropologia (Dunning, Murphy i Williams, 1988; Duran, 1996) han produït sobre els aficionats i la violència.

En tercer lloc, la seva transcendència de situacions concretes, tot i que en certa manera va en contra del que sostenen Braithwite i Law (1985), pot proporcionar informació sobre la correspondència o no entre els valors que transmet l'esport mitjançant la seva pràctica directa o mitjançant el seu gaudi com espectadors o aficionats.

Finalment, cal tenir en compte que la seva relació amb els dominis motivacionals ens permetrà estudiar les relacions entre les diferents variables que introduïm en l'estudi dels aficionats al futbol.

Es per això que un dels objectius plantejats per aquesta tesi fou l'adaptació del *Sport Values Questionnaire* (SVQ) de Lee per mesurar els valors de que participen els aficionats al futbol. En conseqüència es va traduir i provar el *Qüestionari de Valors dels Espectadors* (QVE) (Veure Annex 1). La idea era disposar d'una variable general i relativament desvinculada de l'objecte que ens permetés comparar, en certa mesura, aquells que fan esport amb aquells que veuen esport (veure Capítol 8).

4.2 LES MOTIVACIONS

Fent una anàlisi d'algunes de les moltes definicions de motivació, podem dir que la motivació és un constructe hipotètic utilitzat per explicar perquè les persones comencen, mantenen o deixen de fer comportaments.

Aquest constructe hipotètic ha estat una de les estrelles en la recerca de laboratori en psicologia al llarg del segle XX, fins el punt de que tal com proposa Villamarín (1999) *“podem parlar d'una psicologia de la motivació que té per objecte estudiar com determinades variables de l'entorn i de caràcter personal afecten, d'una part l'esforç i la persistència en la realització de conductes instrumentals i, de l'altre a l'elecció d'activitats”* (p.42) Tanmateix, l'estudi de la motivació no ha estat patrimoni de la recerca de laboratori, també en la recerca de camps d'aplicació des de la psicologia de les organitzacions, fins la psicologia de l'esport, passant per la psicologia de l'educació o la psicologia de la salut. Així, s'han desenvolupat teories, línies de recerca i resultats sobre la motivació dels treballadors en l'entorn de treball, dels alumnes en les aules, dels malalts per guarir-se, dels esportistes per fer esport, etc. (veure Mayor i Tortosa, 1990 per a revisió).

Fer un repàs dels treballs de totes les teories i els treballs sobre motivació en tots aquests camps, és quelcom que sobrepasa amb escriu l'objectiu d'aquesta tesi doctoral en la que ens centrarem en el concepte de motivació en la psicologia de l'esport. Tanmateix, ens sembla important ressaltar l'interès compartit de la major part d'àrees de la psicologia en l'estudi de la motivació: Què porta a les persones a fer les coses, mantenir-se fent-les i/o en un moment determinat deixar de fer-les? Són preguntes interessants en qualsevol àmbit humà i en el de l'afició al futbol és un dels que fins ara romanen inexplorades.

4.2.1 Concepte de motivació en l'esport

En psicologia de l'esport la motivació ha estat un dels temes estrelles indiscutibles des de mitjans dels 70 fins l'actualitat. Tal com s'exposa en el llibre de Roberts (1992)

"Motivation in Sport and Exercise", en el capítol 17 del *"Handbook of Research on Sport Psychology"*, escrit pel mateix autor (Roberts, 1993), i en el recent *"Advances in motivation in sport an exercise"* (Roberts, 2001). En tots aquests texts Roberts emfasitza que *"l'estudi de la motivació ... és la investigació de l'energització, direcció i regulació del comportament"* (Roberts, 2001).

Tot i ser un camp abastament recercat, existeix una certa manca de definició d'alguns termes, al mateix temps que d'altres s'utilitzen de manera confusa (Mayor i Canton, 1995). Un d'aquests autors, Cantón (1999) ha destacat recentment la necessitat de distingir entre:

- ⇒ **motius** *"que fan referència a les causes o raons específiques que ... expliquen perquè s'inicia, canvia o para una conducta, així com la intensitat de la mateixa"*.
- ⇒ i la **motivació** que és *"un terme genèric que s'empra per a referir-se als processos motivacionals, dimensions, models i constructes teòrics que intenten explicar la dinàmica psicològica"*.

Tot i que la distinció ha generat polèmica, a nosaltres ens sembla especificadora, així, al nostre entendre, avaluem motius a partir dels quals inferim motivacions i això ha estat tingut en compte, tant en l'elaboració dels instruments, com en les anàlisis de resultats.

Un altre punt important sobre la motivació en l'esport és quins àmbits han tractat. En el seu resum, Villamarín (1999) cita els temes principals de recerca (participació i abandonament, esport de competició, esport d'alt rendiment, exercici físic, etc.). Tots ells sempre vinculats als participants en l'esport o l'activitat física.

4.2.2 Aproximacions teòriques a la motivació en l'esport

Roberts (1992) identifica quatre tradicions de recerca principals en el context esportiu, de les quals només les tres següents han tingut continuïtat fins l'actualitat:

- ⇒ La teoria de les necessitats d'assoliment
- ⇒ La teoria de les expectatives de reforçament

⇒ La teoria cognitivo social

4.2.2.1 La teoria de les necessitats d'assoliment

Va començar amb Murray (1938) i els seus desenvolupadors principals foren McClelland i Atkinson (Atkinson, 1958; McClelland, 1961). Aquesta teoria assumeix que els estats motivacionals són els principals detonants de l'acció en l'esport. Aquests estats motivacionals són els constructes principals de la teoria i es defineixen com *la motivació per aconseguir l'èxit* i *la motivació per evitar el fracàs*.

La recerca dins d'aquesta teoria ha demostrat que els individus portats per la motivació d'assolir l'èxit seleccionen tasques desafiantes, prenen riscos intermedis i milloren les seves execucions. Tanmateix, les persones portades per la motivació d'evitar el fracàs no sempre eviten riscos intermedis, ni seleccionen necessàriament tasques molt fàcils o molt difícils, ni demostren execucions més pobres, tal com predeu la teoria (Roberts, 1972). Aquesta manca de predictibilitat ha estat, juntament amb l'etnocentrisme, la crítica que més sovint s'ha fet a aquesta aproximació teòrica.

4.2.2.2 La teoria de l'expectativa de reforçament

És la basada en la teoria de l'aprenentatge social. Els autors que han treballat en aquesta línia han privilegiat les expectatives per sobre dels estats motivacionals. Aquesta aproximació teòrica assumeix que el comportament d'assoliment és un comportament dirigit a l'obtenció de l'aprovació tant pròpia com dels altres.

Les expectatives i valors han estat mesurats amb precisió dins d'aquesta aproximació. Els seus descobriments sobre les diferències específiques com són, per exemple, les diferències en les expectatives d'èxit en funció del gènere són de les més consistents i importants en la literatura (Roberts, 1993).

El treball que més relació té amb aquesta aproximació en psicologia de l'esport es el de Smith i Smoll sobre l'efectivitat dels entrenadors (Smith, Smoll i Curtis, 1979) i, també en certa mesura, l'aproximació a la motivació de l'autoeficàcia (Feltz, 1992).

4.2.2.3 La teoria cognitivo-social

El paradigma cognitiu és el dominant en l'actualitat en l'estudi de la motivació. La major part de models sobre motivació que es treballen en psicologia de l'esport són models cognitivo-socials, des dels d'autoeficàcia de Feltz (1988) fins els de motivació intrínseca de Vallerand (2001), passant pel d'objectius d'assoliment de Duda (2001).

Tal com assenyala Roberts (1993) aquests models emfasitzen l'intent d'entendre com les cognicions i/o pensaments governen el comportament d'assoliment. *“La intenció es entendre com les persones **pensen** i com aquests pensaments governen les seves accions” (p.407).*

Amb aquest model teòric dominant s'han estudiat predominantment els següents temes (Villamarín 1999):

- ⇒ Autoeficàcia i autoconfiança
- ⇒ Atribució
- ⇒ Clima motivacional
- ⇒ Competència percebuda
- ⇒ Establiment d'objectius
- ⇒ Motivació d'assoliment
- ⇒ Motivació intrínseca
- ⇒ Orientació de fites
- ⇒ Fruïció de l'esport

Tots aquests models teòrics sobre la motivació en l'esport s'han treballat principalment, d'una banda, des de la perspectiva de l'esport d'iniciació tenint en compte el que es

coneix com a triangle esportiu (entrenadors, pares i esportistes), i de l'altra des de l'exercici físic.

L'estudi de la motivació segueix estant clarament vigent si prenem com a referència el darrer congrés mundial de psicologia de l'esport, celebrat a Skiathos (Grècia), en el que hi va haver un gran nombre d'aportacions relacionades amb la motivació (per revisió veure: Papaionau, Goudas i Theodorakis, 2001).

Així doncs, tot i ésser la motivació un dels camps principals de recerca en psicologia de l'esport, els motius i les motivacions dels aficionats a l'esport espectacle romanen força inexplorades.

Arribats a aquest punt, convé fer referència a la teoria de la inversió que si bé s'aparta força de tots els enfocaments anteriorment exposats, ha estat utilitzada en la recerca amb aficionats al futbol, d'aquí la seva inclusió en aquesta tesi.

4.2.2.4 La teoria de la inversió

En un altre domini teòric, més proper a les teories de la personalitat, Kerr (1997) proposa la teoria de la inversió (Apter, 1982) com a un model vàlid i fiable per a explicar els processos de motivació i emoció en l'esport.

Segons Kerr (1997) la teoria de la inversió a) és una teoria general aplicable a les diferents àrees de la recerca psicològica, b) és una teoria fenomenològica, c) és estructural en el sentit que l'experiència fenomenològica esta influïda per certes estructures o patrons, d) postula que els éssers humans són inherentment inconsistents en el seu comportament, i e) argumenta que l'alternança o inversió entre parells d'estats metamotivacionals conforma les bases de la personalitat i la motivació humanes.

L'aplicació de Kerr de la teoria d'Apter (1982), té dues característiques que ens obliguen a incloure-la en aquest treball: en primer lloc, intenta ser una explicació de caràcter general dels processos de motivació i emoció en l'esport. En segon lloc, el mateix Kerr la ha utilitzat per explicar els comportaments violents dels aficionats al futbol (Kerr, 1994).

Autors com Javaloy (1996) consideren que aquesta és una teoria “...d'interès per a estudiar el comportament del hooligan, emocional i impulsiu” (p.95).

Tanmateix, la influència dels treballs d'en Kerr en la psicologia de l'esport ha estat més aviat minsa, probablement pel fet de ser una teoria excessivament individualista i internalista, molt en la línia de les teories de la personalitat, que en l'actualitat no són les més considerades en la psicologia de l'esport.

4.2.3 L'estudi de la motivació dels aficionats al futbol

Aquesta visió general de les teories de la motivació en la psicologia de l'esport ens deixa encara sense concretar des de quina perspectiva podem estudiar la motivació en els aficionats al futbol. Tal com s'explica en el Capítol 3, Wann (1997) ha estat dels pocs que ha estudiat les motivacions dels aficionats trobant que la principal és l'afiliació grupal, tot i que les mostres són exclusivament de públic d'esport universitari americà. Quins són els motius que els porten als estadis o a veure futbol per televisió? Quina és la força que guia la seva conducta? Per contestar aquestes preguntes des d'una perspectiva de la psicologia de l'espectacle esportiu:

- ⇒ partirem de l'avaluació dels motius que porten als aficionats als camps de futbol i a veure futbol televisat.
- ⇒ Inferirem motivacions a partir de la factorialització d'aquests motius
- ⇒ I finalment farem servir el concepte de compromís esportiu dels aficionats amb el futbol com a mesura de les conseqüències sobre la seva afició.

4.2.3.1 Motius i Motivació dels aficionats

Tal com hem especificat anteriorment, les motivacions dels aficionats no han estat un camp prioritari de recerca en psicologia de l'esport. És per això, que amb l'objectiu de descriure-les, prèviament vam haver de plantejar-nos la construcció d'un instrument

(veure Capítol 5), el qual avalua els motius dels aficionats per assistir als partits de futbol en els estadis i veure futbol televisat.

Mitjançant l'estudi dels motius dels aficionats per veure futbol podrem inferir que guia el seu comportament en relació amb el futbol.

4.3 LES EMOCIONS

Pel que fa a les emocions, ben al contrari que les motivacions, són el concepte psicològic menys treballat en la psicologia en general (Moltó, 1995) i també en la psicologia de l'esport. Tot i així, des del sentit comú sembla clar que l'estudi de l'aficionat al futbol des del punt de vista de la psicologia, no hauria de deixar de banda l'estudi de les emocions experimentades pels mateixos. Aquest punt, és l'espai dedicat a la revisió teòrica de l'estudi de les emocions en psicologia, el plantejament de les relacions suggerides entre emoció i cognició i les diferents propostes d'estructura de les emocions. Com en el cas de les motivacions i els valors, s'exposen alguns dels treballs realitzats sobre emocions en psicologia en general i en psicologia de l'esport en particular.

Dues són les línies d'exposició que utilitzarem per exposar l'estat de l'estudi de les emocions amb la intenció d'arribar a un plantejament específic per a aquest treball.

En primer lloc farem un repàs dels estudis de les emocions des dels paradigmes neopositivistes i amb metodologies quantitatives. I seguidament, ens ocuparem del plantejament de l'estudi de les emocions des de paradigmes més interpretatius i amb metodologia qualitativa.

No ens farem ressò en aquesta tesi, de la influència que han tingut darrerament plantejaments sorgits de diferents àmbits com són, els treballs de Goleman i la Intel·ligència Emocional (Goleman, 1996; Mayer i Salovey, 2000). Els plantejaments de la biologia a partir dels treballs de Maturana (Maturana y Varela, 1990; Maturana, 1998), un dels científics més citats darrerament en els àmbits acadèmics quan es parla d'emocions,

o els plantejaments des d'altres camps aplicats com és el de l'educació (DPE, 2001; Izquierdo, 2001).

L'estudi de les emocions ha estat també sotmès a la discordància de criteris sobre la seva conceptualització. Degut en part a discrepàncies teòriques, a problemes respecte de la seva mesura, i a la utilització indiferenciada d'alguns termes, hi ha un grau important de confusió. En aquesta tesi, s'utilitzaran els següents termes amb el significat associat:

- ⇒ **Emoció:** reacció complexa davant d'un estímul amb un component conductual, fisiològic i cognitiu. Acostuma a durar poc temps i es refereix a una relació concreta de la persona amb el seu medi ambient en el moment present. En el cas dels aficionats al futbol entendrem per emocions les reaccions davant de situacions de joc com poden ser les expulsions, els gols, etc.
- ⇒ **Sentiment:** l'emoció dotada de significat, o en altres paraules, l'experiència subjectiva de l'emoció. En el cas dels aficionats entendrem per sentiments les elaboracions de les emocions referides als col·lectius que participen en el futbol professional.
- ⇒ **Estat afectiu:** etiqueta general amb un to que emergeix a partir de l'acumulació d'emocions i sentiments. I per tant, en el cas dels aficionats pot dependre dels resultats, la trajectòria de l'equip, etc.

4.3.1 L'estudi quantitatiu de les emocions

Revisions recents en castellà sobre emocions i psicologia (Moltó, 1995; Palmero i Fernandez-Abascal, 1998) coincideixen en assenyalar el psicòleg nord-americà William James (1884) com el primer científic que proposa canviar l'esquema del sentit comú sobre la naturalesa i funcionament de les emocions en les que l'experiència emocional es prèvia als canvis corporals.

La teoria de James es coneix també com a teoria James – Lange, ja que el fisiòleg danès Lange va proposar independentment una teoria de les emocions similar en la que tots dos **deriven les emocions de les percepcions dels canvis corporals** (Lange i James,

1922). Tal com suggereixen Palmero i Fernandez-Abascal (1998) l'aportació de James és de plena vigència en les teories actuals sobre les emocions, tal com ho mostren, entre altres, els treballs de Lazarus (1991).

Precisament Lazarus és un dels autors contemporanis més influents en l'estudi de les emocions, representant de la posició teòrica que argumenta la primacia de la cognició respecte de l'afecte ha proposat la teoria de les emocions cognitiva-motivacional-relacional (Lazarus, 1991, 2000). A l'altra banda trobem els autors que esgrimeixen la primacia de l'afecte sobre la cognició (Zajonc, 1998).

Tot i no posar-se d'acord sobre les relacions entre emoció i cognició, si que existeix un cert consens implícit en acceptar que les emocions son:

- 1. reaccions complexes,**
- 2. de durada curta i intensitat variable,**
- 3. que impliquen processos fisiològics, expressius i subjectius.**

Aquesta definició resum, fruit de la síntesi de les que proposen alguns dels autors anteriorment citats és la que farem servir en aquesta tesi, es troba en la línia de la de Lang (1968) que proposa que les emocions són respostes a estímuls significatius per a un organisme que es produeixen en tres sistemes o conjunts de processos: el neurofisiològic-bioquímic, el motor o conductual expressiu i el cognitiu o experiencial subjectiu (Lang, Rice i Sternbach, 1972; Schwartz, 1986).

Per continuar el repàs a l'estudi de les emocions, des de la perspectiva psicofisiològica, recentment els estudis de LeDoux (1993) han contribuït de manera molt considerable a explicar el paper que tenen certes estructures cerebrals, especialment l'amígdala en els processos emocionals.

L'estudi de les emocions és un camp d'importància creixent tant en la recerca de laboratori com en camps aplicats (p.e. psicologia de la salut) tot i que, al nostre entendre aquest estudi ha estat sobrecentrat en les emocions negatives com l'ansietat, la por, etc.

Fins aquí, la perspectiva individual en l'estudi de les emocions i els sentiments. És evident, que si aquests conceptes psicològics es volen estudiar en l'esport en general i,

en els aficionats al futbol en particular, cal tenir en compte també el vessant col·lectiu en l'estudi dels mateixos. A cavall entre les tradicions quantitativa i individual, i la qualitativa i col·lectiva en l'estudi de les emocions, des de finals dels anys 80 s'està produint en la psicologia nord-europea un interès important per l'estudi de les emocions i el que s'anomenen **processos secundaris** (afrontament, compartiment d'emocions, experiència subjectiva, etc.) (Basabe, et al. 2000; Hess, Philippot i Blairy, 1998; Pennbaker, Zech i Rime, en premsa).

Dins d'aquesta perspectiva Philippot (1993) proposa el següent esquema per l'estudi de les emocions.

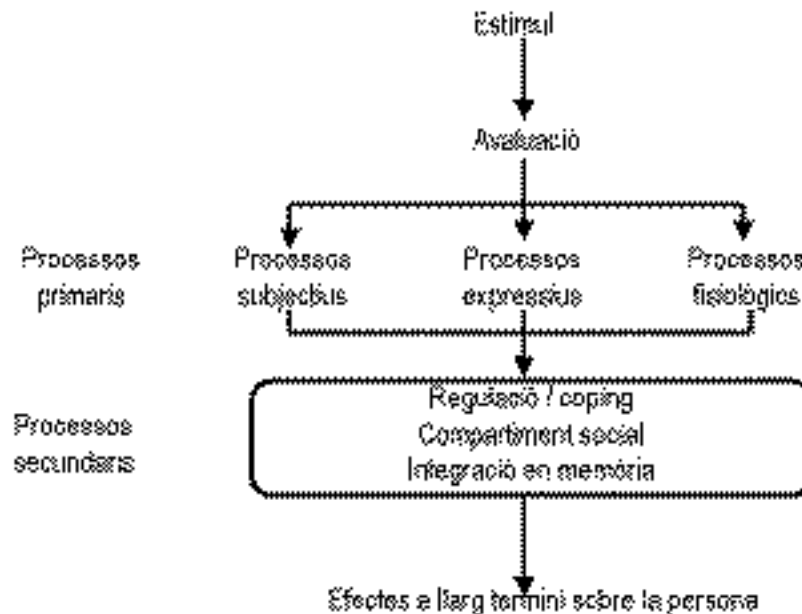

Figura 4.3: Seqüència dels processos emocionals. (Font: Philippot, 1993).

Tal com veurem més endavant, aquest esquema ens facilitarà força l'aproximació a l'estudi de les emocions dels aficionats al futbol.

4.3.2 L'estudi qualitatiu de les emocions

Aquesta escola de recerca sobre les emocions està a cavall entre la psicologia social, la sociologia, i l'antropologia. En una publicació de mitjans dels 90, que reflecteix prou acuradament els treballs en aquesta línia, Harré i Parrot, (1996) recullen diferents treballs en els que s'analitzen: a) les dimensions socials de les emocions (Parrot i Harré, 1996; Taylor, 1996; Demos, 1996; Landam, 1996), la varietat històrica i cultural d'emocions (Stearns i Knapp, 1996; Heelas, 1996), i la dimensió biològica de les emocions (Averil, 1996; Ginsburg i Harrington, 1996).

L'estructuració del llibre i els seus continguts denoten quina és la seva concepció sobre les emocions i quina de les dimensions pot determinar les altres. En la línia oposada dels estudis psicofisiològics sobre l'emoció, els estudis col·lectius sobre les emocions emfasitzen la importància i preponderància dels processos històrics i socials sobre la conceptualització i expressió de les emocions.

De fet, després de revisar els estudis sobre emocions en psicologia en els darrers anys, un hom queda amb la sensació de que la Figura 2.1, en la qual s'exposa la tensió entre la psicologia com a ciència natural i la psicologia com a ciència social, està en plena vigència. Tanmateix, tot i tractar-se d'escoles totalment oposades en els seus plantejaments, uns i altres, tenen en comú el centrar-se preferentment en les emocions negatives i les seves influències sobre la vida de les persones.

A més, cal tenir en compte que allò que molts d'aquests autors anomenen emocions entrarien, segons la nostra classificació prèvia, en el camp dels sentiments, els estats afectius, i els afectes.

4.3.3 L'estudi de les emocions en psicologia de l'esport

Com en d'altres camps d'aplicació, en psicologia de l'esport l'estudi de les emocions ha estat poc tingut en compte durant molt de temps, no així la seva influència ja que tot

esportista, entrenador i/o psicòleg de l'esport reconeix la influència de les emocions i els sentiments en l'execució esportiva.

Durant molt de temps, l'estudi de les emocions i els estats d'ànim i la seva influència en l'esport s'ha restringit, sobretot, a la mesura dels estats d'ànim mitjançant el *Profile of Mood States (POMS)* (Andrade, 1998; Andrade, Arce i Seoane, 2000; Balaguer i cols. 1993; Prapevessis, 2000) i la seva aplicació, de vegades indiscriminada, a qualsevol esportista i en qualsevol situació. Durant aquest període l'ansietat i el seu efecte sobre l'execució esportiva ha estat l'emoció més estudiada. Cal matisar però, que alguns dels psicòlegs de l'esport aplicats més prestigiosos ja havien posat, des de fa alguns anys, el seu interès en les emocions com a variable a treballar i controlar des de la psicologia de l'esport (Hanin, 2000). Recentment aquest interès s'ha generalitzat, i el mateix Lazarus (2000) ha escrit un article titulat *How Emotions Influence Performance in Competitive Sport*.

Igual que succeïa en el cas dels valors i les motivacions, l'estudi de les emocions en psicologia de l'esport s'ha centrat en les emocions experimentades pels esportistes. Tot i que a diferència dels dos casos anteriors, en aquest cas els implicats han estat generalment esportistes d'elit i l'objectiu, més o menys explícit, el control de les emocions per assolir el nivell màxim d'execució.

4.3.4 L'estudi de les emocions dels aficionats al futbol

L'estudi de les emocions en els aficionats al futbol es caracteritza, igual que en altres camps, per ser escàs i estar sobrecentrat en les emocions negatives (Kerr, 1997; Wann, 1997), tal com s'exposa en el punt sobre els estudis previs sobre els aficionats al futbol i l'aproximació del mateix autor a l'estudi de les motivacions dels *hooligans*.

Quina és doncs la nostra aproximació a l'estudi de les emocions dels espectadors? Prenent en consideració tot el que s'ha exposat fins ara, en aquesta tesi doctoral,

prendrem com a referència la seqüència de les emocions proposada per Philippot (1993) i ens centrarem, pel que fa a processos primaris, en:

- ⇒ L'experiència subjectiva davant de diferents situacions relacionades amb el joc.
- ⇒ Els processos expressius davant de les mateixes situacions relacionades amb el joc.

I aquestes dues dimensions són les que etiquetarem com a emocions. A més, dins dels processos secundaris en:

- ⇒ Els sentiments o estats afectius que elíciten els diferents col·lectius implicats en el futbol espectacle.
- ⇒ Els processos expressius davant dels mateixos.

I en aquest cas parlarem de sentiments.

Tal com veurem en el Capítol 5, per dur a terme l'avaluació de les emocions dels aficionats incloent els processos anteriorment esmentats ens servirem de l'observació participant i de l'elaboració d'un inventari de registre d'emocions generades per diferents situacions vinculades al futbol.

4.4 EL COMPROMÍS ESPORTIU

El concepte de compromís està essent incorporat recentment en el camp de la psicologia de l'esport, per complementar l'estudi de la motivació per la pràctica esportiva. En certa manera es tracta de delimitar què és el que fa mantenir-se vinculat a una activitat esportiva.

El concepte de compromís ha estat estudiat pels psicòlegs per descriure un conjunt de factors que poden explicar perquè les persones mantenen les seves relacions o continuen en les activitats (p.e. Brickman, 1987; Kelley, 1983; Rusbult i Farrell, 1983).

Aquest concepte es troba en la línia del concepte d'adhesió abastament utilitzat en les ciències de la salut per descriure els factors que poden explicar el perquè les persones

continuen o no un tractament mèdic o un programa d'activitat física que és potencialment positiu per la seva salut.

Scanlan i Simmons (1992) van realitzar una adaptació per al context de l'esport del model de compromís de Rusbult (1980a), l'eficàcia del qual ha estat provada en camps com les relacions romàntiques i l'amistat (Rusbult, 1983; 1980b) i el treball (Rusbult & Farrell, 1983). Com succeeix amb la immensa majoria dels models en psicologia de l'esport, el d'Scanlan i Simmons (1992) es refereix a la **pràctica esportiva** i proposa que el **compromís esportiu** es un "*constructe psicològic que representa el desig i el propòsit de continuar participant en l'esport*". Posteriorment autors com Raedeke (1997) han adaptat el model de compromís per avaluar-lo amb atletes i amb entrenadors (Raedeke, Granzyk i Warren 2000). I, més recentement, García-Mas (2001) ha proposat la seva adaptació a parels de joves esportistes de competició.

La Figura 4.4 representa gràficament els factors relacionats amb el compromís esportiu, segons Scanlan i Simmons (1992).

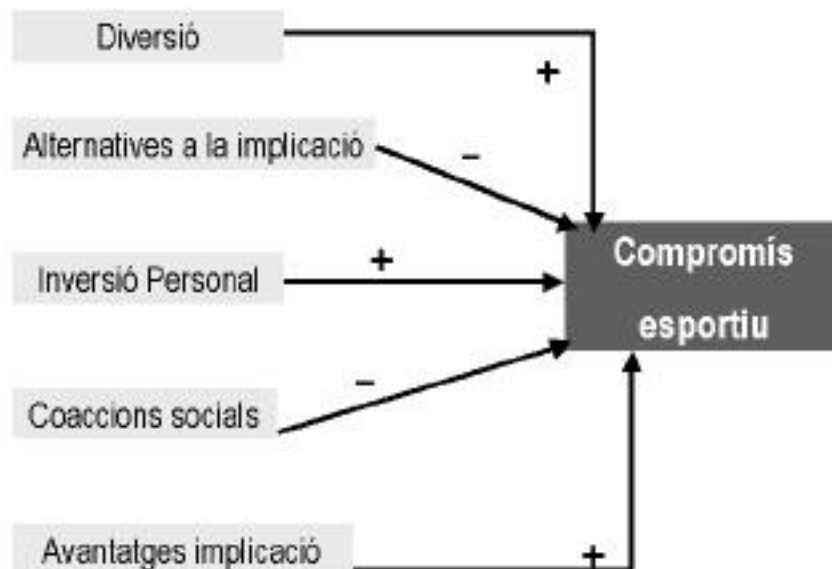

Figura 4.4: El model de compromís esportiu (Font: Scanlan i Simmons 1992).

Aquests constructes ve determinat segons aquests autors per:

- ⇒ La **diversió**: definida com una resposta afectiva positiva a l'experiència esportiva, que reflecteix sentiments generalitzats com el plaer, el gust i la diversió. La direcció de la relació entre aquest component i el constructe general, es que a més diversió més compromís.
- ⇒ Les **alternatives a la implicació**: representades per l'atractiu de les opcions preferides a la participació continuada en l'esport. En aquest cas, a major atractiu de l'alternativa menor és el grau de compromís.
- ⇒ Les **inversions personals**: són recursos que es disposen per a l'activitat i que no es poden recuperar si la participació és discontinua, inclouen temps, esforç i diners dedicats. D'acord amb el model l'increment d'inversions crea major compromís.
- ⇒ Els **avantatges de la participació**: són avantatges valuosos que només s'obtenen a través de la implicació continuada. Poden incloure la mestria en un esport, la possibilitat d'estar amb amics, etc. En aquest cas a major pes dels avantatges, major grau de compromís.
- ⇒ Les **coaccions socials**: són expectatives socials o normes que creen sentiments d'obligació per mantenir-se en l'activitat. Com podria ser en el cas de l'esport infantil que els pares obliguin els fills. El model prediu que quant més baixes siguin les coaccions més alt serà el compromís.

Segons els propis autors el model té tres característiques principals a tenir en compte:

1. Es refereix estrictament a una **disposició psicològica** a la continuació en la participació de l'activitat i no inclou estimacions de la probabilitat real.
2. El compromís esportiu és el producte d'un factor **cognitiu** i un factor **afectiu**. D'aquesta manera conjuntament amb la cognició es reconeix la importància de l'afecte en la conducta motivada.
3. Permet distingir entre diferents raons per explicar un mateix nivell de compromís.

Sota el nostre punt de vista, aquest model és un intent més dels que en els darrers anys s'han anat fent per introduir les dimensions afectives en models que anteriorment només tenien en compte comportaments i cognicions.

Un altre dels objectius d'aquesta tesi és, doncs, adaptar el model de compromís als aficionats al futbol com a variable que és conseqüència de les influències de les característiques de l'entorn i les característiques dels individus i que, a l'hora, probablement també té una influència de retorn. Donada l'autonomia dels adults respecte dels nens amb els que s'ha generat el model original, és possible que les coaccions socials tinguin menys força i que el compromís dels aficionats amb el futbol si es correspongui amb la probabilitat de comportament real.

4.5 RELACIONS ENTRE VALORS, COMPROMÍS I EMOCIONS EN L'ESTUDI DELS AFICIONATS AL FUTBOL

La Figura 4.5 serveix per resumir les relacions hipotetitzades entre els processos psicològics bàsics plantejats i altres variables individuals, així com les conseqüències cognitives, afectives i comportamentals sobre els aficionats al futbol.

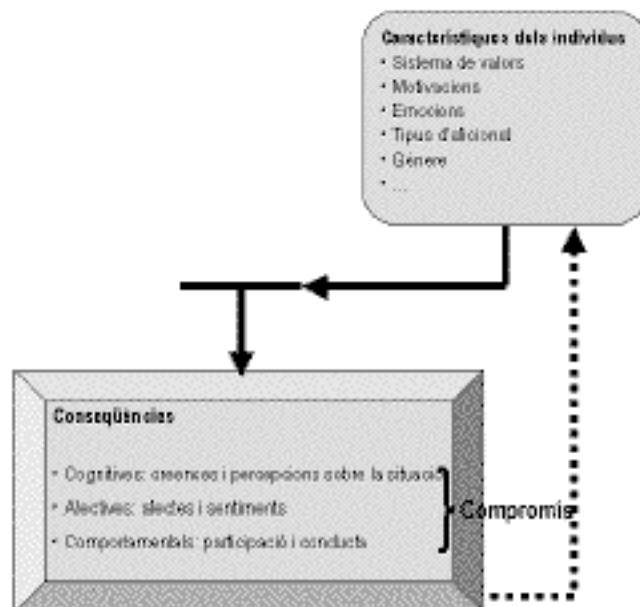

Figura 4.5. Característiques dels individus i conseqüències sobre els aficionats al futbol.

Així, tal com s'explicita en el capítol següent, el sistema de valors, les motivacions i les emocions, conjuntament amb d'altres variables individuals com el gènere, l'edat i el tipus d'aficionat tenen conseqüències cognitives, afectives i comportamentals, essent el compromís amb el futbol un constructe que inclou les tres dimensions i que pot servir per avaluar la disposició psicològica dels aficionats a continuar-ho sent.

En el proper capítol l'esquema de la Figura 4.5 es complementarà amb les característiques del context per oferir la visió integrada que proposa aquesta tesi.

Cuando yo jugaba al fútbol, hace más de treinta años en la Patagonia, el referí era el auténtico protagonista del partido. Si el equipo local ganaba le regalaban vino, si perdía lo metían preso.

Oswaldo Soriano

Hai un momento dio? Che tu sia un angelo od un diavolo ho tre domande per te:

Chi prende l'Inter, dove mi porti?...

Luciano Ligabue

5. MÈTODE: PROPOSTA INTEGRADA

Durant els capítols anteriors, hem anat definint el que és el nostre **fenomen d'estudi** que podria quedar resumit en la Figura 5.1, inspirada en el model que Lee i Whitthead (2001) utilitzen per explicar el desenvolupament moral dels joves esportistes.

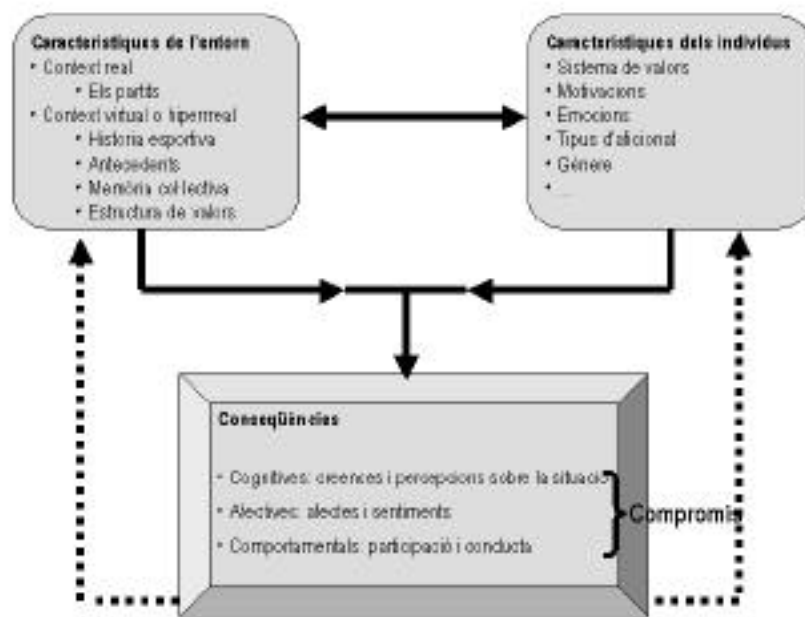

Figura 5.1. Fenomen d'estudi: els aficionats al futbol, característiques de l'entorn, individuals i conseqüències.

La Figura 5.1 mostra tres grans blocs. En primer lloc, les **característiques de l'entorn** de l'aficionat en relació al futbol, en el que s'inclou el context real i el context virtual o hiperreal. En segon lloc **les característiques dels individus** que són aficionats al futbol en el que s'inclouen el sistema de valors, les motivacions, les emocions, el tipus d'aficionat que són, el gènere i l'edat. En tercer lloc, les relacions entre les característiques de l'entorn i les característiques de l'individu, tenen unes **conseqüències sobre els mateixos aficionats de caire cognitiu, afectiu i**

comportamental. El grau de compromís dels aficionats amb el futbol és una conseqüència transversal amb aspectes cognitius, afectius i comportamentals.

Seguint la recomanació de Nitsch (1997), de partir del fenomen a estudiar i, tenint en compte que no hi ha mètodes bons i dolents per fer recerca en psicologia de l'esport (Capítol 2), ens hem trobat amb un objecte d'estudi, els aficionats al futbol (Capítol 3) amb dues dimensions. D'una banda la de les **característiques de l'entorn**, que en una primera aproximació ens sembla abordable conceptualitzant la realitat com a relativament canviant, des d'un paradigma interpretatiu i amb una metodologia qualitativa.

I, d'altra banda, amb les **característiques dels individus**, dimensió estudiada conceptualitzant la realitat com a relativament estable, des d'un paradigma positivista o post positivista i amb una metodologia quantitativa. Essent ambdues aproximacions a l'objecte d'estudi igualment pertinents i complementàries.

5.1. OBJECTIUS ESPECÍFICS DE LA TESI DOCTORAL I HIPÒTESIS DE TREBALL

En el Capítol 1, s'han exposat els objectius generals de la tesi, i en els capítols següents fins aquest, s'ha anat proporcionant la informació necessària per a l'assoliment del primer objectiu:

- ⇒ Dissenyar un sistema de recerca del fenomen de l'afició al futbol espectacle a partir de la revisió dels plantejaments de recerca utilitzats en psicologia de l'esport i altres disciplines que s'han aprofitat al seu estudi.

En els capítols que resten, es continuarà amb l'exposició de l'anàlisi de resultats, discussió i conclusions per a assolir els tres objectius generals restants amb la corresponent operacionalització d'objectius específics que es presenta a continuació.

- ⇒ Descriure les característiques de l'entorn de l'aficionat implicades en l'afició al futbol.

- Fer una descripció del **context real** del futbol i les seves conseqüències sobre els aficionats.
 - Fer una descripció del **context virtual o hiperreal** del futbol i les seves conseqüències sobre els aficionats.
- ⇒ Descriure les característiques individuals dels aficionats implicades en l'afició al futbol.
- Analitzar l'estructura de valors d'una mostra d'aficionats al futbol
 - Avaluar les motivacions per anar als estadis i per veure futbol televisat
 - Avaluar quines emocions eliciten algunes situacions de joc
 - Avaluar quins afectes o sentiments generen els col·lectius participants en el futbol espectacle
 - Analitzar les diferències en valors, motivacions i emocions en funció de variables com el gènere, l'edat i el tipus d'aficionat.
- ⇒ Avaluar les conseqüències cognitives, afectives i comportamentals de l'afició al futbol.
- Utilitzar els resultats de l'anàlisi qualitativa dels materials del diari de camp i l'operacionalització del concepte de compromís per avaluar les conseqüències de l'afició en els aficionats.

Prenent en consideració que aquest és un estudi descriptiu i representa una primera aproximació a l'estudi dels aficionats al futbol, no s'han formulat hipòtesis formals. Tanmateix, a continuació es presenten algunes hipòtesis de treball fruit de la revisió d'altres treballs i les reflexions dels investigadors del GEPE:

- S'espera que en la descripció del context real a partir dels registres d'observació d'esdeveniments, els episodis de violència greus siguin poc presents. En canvi, s'espera que els mateixos episodis es vegin redimensionats en el context virtual o hiperreal.
- Donada la transituacionalitat que Schwartz proposa pels valors, s'espera que l'estructura de valors dels aficionats sigui comparable a la dels practicants d'esport.

- S'espera que les situacions de joc elicitin emocions uniformes i fàcilment identificables, mentre que els col·lectius generin afectes més indefinits i mediatitzats per la identificació amb el club.
- S'espera observar un nivell de vinculació alt dels aficionats amb els seus equips amb independència de la trajectòria i els resultats particulars d'un equip en un moment donat.
- S'espera que el nivell de compromís sigui més alt en els entusiastes que en els espectadors

5.2. ESTUDI DE LES CARACTERÍSTIQUES DE L'ENTORN

Per l'estudi de les característiques de l'entorn i les seves conseqüències sobre els aficionats al futbol, utilitzarem una aproximació similar a les que s'utilitzen en estudis de "grounded theory" (Corbin i Strauss, 1990; Pandit, 1996), seguint una adaptació de la proposta de Velasco i Diaz de Rada (1997) de model de treball etnogràfic en les escoles. Aquests autors proposen un model de recerca que va i torna entre el camp i la taula de treball tenint en compte la bibliografia prèvia sobre el tema.

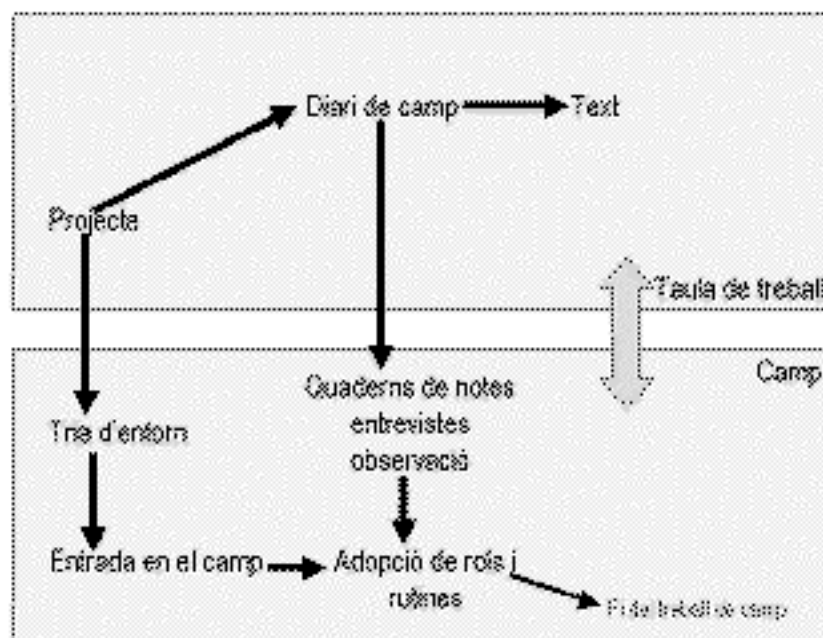

Figura 5.2: Esquema del procés de recerca de l'entorn dels aficionats al futbol (font: adaptat de Velasco i Diaz de Rada, 1997).

Així, tal com s'observa en la Figura 5.2, en la taula de treball es dissenya el projecte a partir d'idees prèvies, documentació i bibliografia sobre el tema, plantejant possibles problemes i hipòtesis de treball. Dins de la taula de treball, el projecte (document escrit) porta al diari de camp (document escrit) i aquest al text científic resultat de la recerca, que en el cas que ens ocupa serà el Capítol 6 d'aquesta tesi.

En el camp, el projecte ha portat a la tria d'entorns de recerca i a l'entrada de l'investigador en el camp. La tria de l'entorn i l'entrada en el camp, porten a l'assumpció per part de l'investigador de rols i rutines relacionades amb el tema d'estudi, i conclou amb la fi del treball de camp.

La fletxa bidireccional entre la taula de treball i el camp representa la necessària flexibilitat de l'investigador que ha de moure's d'un lloc a l'altre en funció de les demandes del projecte. A més, tal com il·lustra la figura el projecte porta a la tria de camp de recerca i el diari de camp pot estar compostat per quaderns de notes, entrevistes, observacions, retalls de diari, etc. Totes les fletxes direccionades es presenten sense direcció en l'esquema original per donar la sensació de flux, al nostre entendre, el fet de direccionar-les en facilita la comprensió, tot i que per completar l'esquema hauria d'incloure's per a cada fletxa direccionada una discontinua en la direcció contrària.

Fruit d'aquest procés de recerca aplicat al futbol espectacle de la *Liga de Fútbol Profesional* (LFP), en el Capítol 6 es realitza una descripció detallada del futbol espectacle en l'estat espanyol, tenint en compte que la descripció implica una transformació. De fet, tal com suggereix Wolcott (1994), "*és l'investigador el principal responsable de l'estat en que es troba una determinada informació i del procés pel que després es reconstrueix successivament fins a produir un text públic*" (citat a Velasco y Diaz de Rada, 1997, p.90).

Per posar-ho en els termes utilitzats en el Capítol 3, la descripció detallada genera necessàriament una hiperealitat que, si bé ha estat tradicionalment i intrínseca mal considerada dins de la ciència, cada cop més augmenta la seva consideració quan es

complementa i es triangula amb recerques similars o amb la utilització d'altres mètodes de recerca.

5.2.1. Mètode d'observació participant

Per aquesta part de la recerca, hem decidit adoptar una aproximació des de la “*grounded theory*” (Corbin & Strauss, 1990) en la qual la teoria no es genera a priori i es prova després (Pandit, 1996) sinó que es deriva de manera inductiva a partir del fenomen que representa (Corbin & Strauss, 1990, p.23). Concretament, el mètode utilitzat ha estat el d'observació, i la tècnica d'obtenció d'informació el diari de camp desenvolupat en cadascuna de les ciutats participants en l'estudi en les que es jugava un partit de la *Liga de Fútbol Profesional*. Un cop recollida i transcrita, la informació ha estat analitzada mitjançant una tècnica d'anàlisi de contingut amb l'ajut del programa informàtic AtlasTI (Muhr, 1997; Muñoz, 2002). La tria de la mostra d'estadis i ciutats en les que es desenvolupà la part qualitativa del treball fou d'oportunitat, fent coincidir majoritàriament la realització del diari de camp, amb els camps en els que s'administraven els qüestionaris.

5.2.1.1. Tècniques d'obtenció d'informació: El diari de camp

Hi ha diferents versions del que és o ha de ser un diari de camp, en el nostre cas distingirem entre els *Registres d'Observació d'Esdeveniments* (ROE) i els *Diaris de Camp* (DC). Probablement la definició menys restrictiva seria la de concebre el diari de camp com un registre diacrònic del curs del treball de camp i aquesta és la versió de diari de camp que es va utilitzar en alguns dels estadis visitats en els que diferents investigadors del GEPE van desenvolupar la seva tasca i que, en el nostre cas, denominarem *registre d'observació d'esdeveniments*. És a dir, els investigadors que es desplaçaven a les ciutats on es jugaven partits de la LFP anaven recollint el que succeïa.

Velasco i Diaz de Rada (1997) proposen una definició més global del diari de camp com a instrument de registre fonamental del procediment de recerca, en el que s'inscriuen, pas a pas i des de els primers moments del projecte, les activitats de l'investigador. Aquest diari de camp hauria d'incloure coses com: el registre diari d'activitats, els comentaris arran del desenvolupament de la recerca, el registre d'observació d'esdeveniments, el registre de converses casuals i entrevistes, comentaris a lectures, etc. Durant tota la fase de recerca de camp, el doctorand va confeccionar un diari de camp segons aquesta segona definició per anar afegint els diferents registres d'observació d'esdeveniments confeccionats a partir de les visites a les ciutats on es desenvolupaven partits de la LFP.

Per a la confecció de cadascun dels registres d'observació d'esdeveniments, es van proporcionar una sèrie de consignes clau als investigadors:

Quadre 5.1: Consignes principals per a la realització dels Registres d'Observació d'Esdeveniments (ROE).

<p>El pre-partit:</p> <ul style="list-style-type: none">• Anar tancant el cercle (a la ciutat, als voltants de l'estadi... a l'estadi)• Als mitjans de comunicació <p>El partit:</p> <ul style="list-style-type: none">• Comportament del públic<ul style="list-style-type: none">• En grup• Individual <p>El post-partit:</p> <ul style="list-style-type: none">• Anar obrint el cercle (a l'estadi, als voltants, a la ciutat, a la competició)• Als mitjans de comunicació <p>Comentaris, incidències sensacions de l'investigador</p>
--

5.2.1.2. Tècniques de selecció d'informants: El mostreig d'oportunitat

Sempre coincidint amb la celebració d'un partit i, generalment, coincidint amb el desplaçament d'un equip per a l'administració de qüestionaris, un investigador del GEPE es desplaçava a la ciutat per confeccionar el registre d'observació d'esdeveniments relacionat amb el partit i per supervisar la feina de l'equip d'enquestadors.

La mostra es compon d'11 *Registres d'Observació d'Esdeveniments* (ROE) que s'integren en el diari de camp. Es van començar a analitzar tan bon punt s'havien confeccionat, per tal de definir el **criteri de saturació d'informació** a partir del qual podríem considerar la mostra com a representativa de la població d'estudi.

Com a criteris de selecció es va tenir en compte d'incloure camps i partits de primera i segona divisió, així com ciutats de mides diferents i de diferents zones de l'estat espanyol.

La Taula 5.1 resumeix la informació identificativa dels registres d'observació d'esdeveniments.

Taula 5.1: Llistat i característiques identificatives dels Registres d'Observació d'Esdeveniments (ROE)

Ciutat	Data	Partit i Resultat
A Corunya	11 –12 / 03 / 2000	RCD Corunya vs. València C. de F. 2 – 0
Madrid	18 – 20 / 03 /2000	Atl. Madrid vs. R. Madrid 1 – 1 Rayo Vallecano vs. R. Valladolid 4-0
Barcelona	18 / 03 / 2000	FC. Barcelona vs. RCD Corunya 2 – 0
Màlaga	25/03/2000	Malaga C.F – F.C. Barcelona 1-2
València	26/03/2000	València C.F vs R. Mallorca 1 - 0
Vigo	2/04/2000	R.Celta – R.Valladolid 1-1
Sevilla	9/04/2000	R. Betis Balompie – Racing Santander 2-2
Pamplona	9/04/2000	C.A. Osasuna – C.D. Badajoz 0 -0
Huelva	9/04/2000	Recreativo de Huelva – Levante 1-0
Vitòria	9/04/2000	D. Alavés – RCD Espanyol 0-0
Saragossa	15/04/2000	R. Zaragoza – R. Madrid 0-1

5.2.1.3. Procediment de realització dels registres d'observació d'esdeveniments

L'investigador del GEPE es desplaçava a la ciutat on s'havia de desenvolupar el partit i, amb l'ajut de diferents suports (gravadores de veu, quaderns de notes, màquines de fotografiar, etc.), anava enregistrant els esdeveniments observats en relació amb el partit a celebrar de la LFP, tenint en compte les consignes resumides en el Quadre 5.1.

Cal remarcar que, basant-nos en la concepció del futbol professional com a futbol espectacle, i focalitzant-nos en l'entorn dels aficionats, les observacions enregistrades no es limitaven al camp, sinó que també inclouen tant els mitjans de comunicació com altres espais en els que els aficionats practiquen la seva afició al futbol (principalment bars).

5.2.1.4. Tècniques d'anàlisi de la informació: l'anàlisi del contingut

La tècnica per analitzar la informació continguda en el diari de camp (ROE, material dels mitjans de comunicació, material produït pels clubs, etc.) sobre l'entorn dels aficionats al futbol, és l'anàlisi del contingut segons les propostes més recents per part d'autors com Mayiring (2000) que venen a proposar sistemes més sistematitzats i automatitzats que els tradicionals. Tanmateix, cal tenir en compte que el Diari de Camp és un instrument diferent de l'entrevista, en el qual la freqüència d'aparició no és té en consideració quan s'arriba al criteri de saturació.

5.2.1.5. Criteris de qualitat de la recerca qualitativa

La intervenció de varis membres del GEPE tant en la realització dels ROE com en les anàlisis de resultats s'han agafat com a criteris principals per garantir la veracitat, aplicabilitat, estabilitat del procés i la neutralitat de l'anàlisi.

A més, la part de recerca quantitativa també complementa i controla la qualitat de la qualitativa.

5.3. ESTUDI DE LES CARACTERÍSTIQUES DELS INDIVIDUS

Per a estudiar les característiques individuals dels aficionats i les conseqüències que tenen sobre l'afició al futbol, ens ha semblat més adient una metodologia quantitativa. Hem seguit un procediment de treball de camp habitual en la recerca en psicologia de

l'esport, en el que s'han dissenyat uns instruments específics per a la recerca i, després de la comprovació de la seva adequació mitjançant dos estudis pilot (Torregrosa i cols. 1999, Torregrosa, 2002), s'ha procedit a l'administració de qüestionaris.

L'aproximació quantitativa s'ha fet a partir de la utilització del mètode d'enquesta, emprat per obtenir informació vàlida i fiable en l'estudi exploratori dels aficionats al futbol no centrada en la violència.

Com ja s'ha exposat en Capítols anteriors, el projecte ha comptat amb la participació activa de la *Liga de Fútbol Profesional*, que a més d'estar interessada en els objectius científics del doctorand, tenia uns objectius i interessos particulars sobre el tipus d'informació prioritària a obtenir sobre els aficionats al futbol.

5.3.1. Mètode d'enquesta

Així doncs, a partir de les proves fetes en els dos estudis previs (Cruz i cols. 2000; Torregrosa i cols. 1999) i les aportacions dels interessos de la LFP es va dissenyar el qüestionari, tenint en compte els criteris que es detallen a continuació:

1. l'administració havia de produir-se abans del començament del partit
2. la durada no havia de ser superior als 8 o 10 minuts
3. tot el treball de camp s'havia de desenvolupar en un període de temps el més breu possible per tal de minimitzar l'efecte de possibles variables distorsionadores fruit de l'esdevenir de la competició.

5.3.1.1. Tècniques de selecció de participants

El mostreig fou d'oportunitat en la tria dels clubs participants i per quotes en la selecció dels enquestats.

5.3.1.2. Tècniques d'obtenció d'informació: el qüestionari

De tots els continguts del qüestionari, els que s'inclouen en aquest capítol com a instruments per a estudiar els aficionats al futbol són:

L'Sports Values Questionnaire versió espanyola reduïda per aficionats (SVQ-E-R)

Tal com s'exposa en el Capítol 4, el GEPE ha traduït i adaptat el SVQ de Lee, Whithead i Balchin (2000) al castellà (SVQ-E) i el català (SVQ-C) (Torregrosa i Lee, 2000).

L'SVQ-C va ser adaptat per a l'estudi dels aficionats al futbol i provat en un dels estudis pilot. Per administrar-lo als aficionats en el camp de futbol es va optar per elaborar una versió reduïda del mateix SVQ-E-R en la que s'inclouen 12 ítems (Veure Annex).

Per facilitar la resposta dels aficionats s'ha variat l'escala de resposta de 7 punts en l'original (-1 contrari al que penso a 5 totalment d'acord) a 5 en aquesta versió (1 Gens important a 5 molt important). Així, els 12 valors és llistaven després de la pregunta general: *Quan juga el seu equip per a vostè és important...El guanyar, divertir-se o jugar bé són alguns dels valors que inclou aquesta versió de l'instrument.*

Inventari de Motius dels Aficionats (IMA)

L'Inventari de Motius dels Aficionats ha estat construït específicament per aquesta recerca. Consta de dues parts: *l'Inventari de Motius de l'Aficionat per anar al Camp (IMAC)* que recull els motius dels aficionats per anar als camps de futbol, i *l'Inventari de Motius de l'Aficionat per veure futbol Televisat (IMAT)*, que recull els motius dels aficionats per veure partits de futbol per televisió. Ambdues subescales s'avaluen amb una escala Likert de 5 punts (1 gens a 5 Molt).

L'IMAC esta compostat per 17 ítems que es contesten en resposta a la pregunta general *Avaluï en quina mesura els següents motius influeixen en que vostè assisteixi als partits...* La situació de l'estadi, la seguretat o que jugui el propi equip són alguns dels motius que recull l'inventari (Veure Annex).

L'IMAT està compost per 14 ítems que es contesten a la pregunta general *Avaluï en quina mesura els següents motius influeixen en que vegi partits per televisió...* Les tècniques de retransmissió, el dia i l'hora del partit o els equips que juguen són alguns dels motius que recull l'inventari (Veure Annex 2).

En els dos estudis pilot (Torregrosa, 2002) s'inclouen sengles preguntes obertes per complementar els motius suggerits pels aficionats. Els resultats van confirmar la fiabilitat de l'IMA per fer-lo servir en els estadis.

Inventari d'Emocions dels Aficionados (IEA)

L'*Inventari d'Emocions dels Aficionados (IEA)* ha estat construït específicament per aquesta recerca. A partir d'una primera versió de l'instrument (Torregrosa i cols. 1999) es van avaluar les emocions que generaven estímuls relacionats amb els partits i els col·lectius (jugadors, directius, àrbitres, etc.) que d'una manera o altra participen en el futbol espectacle.

Fruit de les anàlisis de resultats dels estudis previs i de la necessitat de no fer excessivament llarg el qüestionari general per administrar als aficionats, en l'IEA es va optar per preguntar als aficionats quina emoció associaven a certes situacions de joc i als participants en el futbol espectacle (Veure Annex). Així davant de situacions de joc com gols o expulsions i l'actuació dels diferents col·lectius, els aficionats han de triar quina emoció senten preferentment entre alegria, enfadament, nervis i sorpresa.

Variables censals

Pel que fa a les variables censals es van recollir tant dades identificatives generals (gènere, edat, ocupació, etc.), com dades específicament vinculades a la relació de l'aficionat amb el futbol (vinculació formal, zona de l'estadi, partits televisats per setmana, etc.). (Veure Annex).

5.3.1.3. Procediment de l'administració de qüestionaris

A cada ciutat on es desplaçava un tècnic del GEPE previ acord amb la LFP hi havia un equip d'enquestadors de la zona, experts en estudis similars i als que es donaven instruccions precises sobre les particularitats de l'estudi i el qüestionari que havien d'administrar.

Unes tres hores abans dels partits es recollien les acreditacions en els clubs i es realitzava una reunió amb l'equip d'enquestadors en cadascuna de les ciutats. Els equips constaven de vuit enquestadors i un responsable als que es feia una formació sobre les particularitats de l'estudi i eren distribuïts per les diferents zones del camp. Tots els equips estaven formats per enquestadors i enquestadores experts.

Els enquestadors començaven la seva tasca pels voltants de l'estadi fins que s'obrien les portes i entraven a les grades fins aconseguir l'objectiu de 100 enquestes per camp, sempre abans de la sortida dels jugadors al camp. La consigna era intentar fer el 50% de les enquestes fora i el 50% restant dins l'estadi per tenir temps. En la Figura 5.3 s'observa una enquestadora desenvolupant la seva tasca en els voltants d'un dels estadis visitats.

Figura 5.3: Enquestadora administrant un qüestionari en els voltants d'un dels estadis visitats.

5.3.1.4. Tècniques d'anàlisi de la informació: estadística

La tècnica d'anàlisi de la informació d'aquest apartat ha estat l'estadística descriptiva i inferencial, tal com es pot apreciar en el Capítol 7 de resultats de les enquestes.

5.3.1.5. Criteris de qualitat de la recerca quantitativa

La fiabilitat i l'objectivitat de l'enquesta plantejada s'han buscat mitjançant la realització de dos estudis pilot per generar i provar el qüestionari. La validesa, s'hauria de jutjar després de l'exposició de resultats i la discussió corresponent. A més, la recerca qualitativa ajuda a controlar i complementar la quantitativa.

5.4. ESTRUCTURA DE LA PART EMPÍRICA: RESULTATS, DISCUSSIÓ I CONCLUSIONS

Així doncs, per tal de cobrir els objectius específics proposats anteriorment, en els capítols que es presenten a continuació s'exposen els resultats de l'anàlisi i la interpretació de la informació obtinguda a partir de la utilització d'ambdós mètodes de recerca. Tal com s'ha explicat, per afavorir la claredat expositiva no s'inclouen els dos estudis pilot, tot i que els seus resultats estan disponibles (Torregrosa, 2002).

El Capítol 6 és el que conté el procediment i els resultats obtinguts de l'observació participant duta a terme en 11 ciutats de l'estat espanyol on es desenvolupen partits de la *Liga de Fútbol Profesional*. Aquests resultats ens proporcionen una descripció general i un marc de referència sobre l'entorn en el que l'aficionat al futbol desenvolupa la seva afició.

El Capítol 7 recull els resultats obtinguts de l'anàlisi de les característiques individuals dels aficionats, a partir de l'enquesta administrada als aficionats en la que, entre altres, s'han avaluat els motius per anar al camp i veure futbol televisat, els valors i les emocions, així com les diferències en funció del gènere, l'edat i el tipus d'aficionats.

El Capítol 8 presenta la discussió conjunta dels resultats i les conclusions de l'estudi.

*La major part del que he après sobre escriure recerca qualitativa, és el resultat d'haver-
ho fet.*

Harry F. Wolcott

*El pitjor enemic de la recerca qualitativa en psicologia són aquells que hi han arribat per
por a l'estadística (Anònim?)*

*En los bares es donde se entiende la televisión. Por eso, mientras dure el concurso más
importante de los últimos tiempos, Operación Triunfo, hay que estar en los bares.*

Empar Moliner (El País, 10 de febrer de 2002).

6 RESULTATS: CARACTERÍSTIQUES DE L'ENTORN DELS AFICIONATS

La gran paradoxa del futbol espectacle de principis del tercer mil leni consisteix en què simultàniament és el mateix i no té res a veure amb allò que, a finals del segle XIX, es va definir com a tal.

En efecte, segueixen jugant onze contra onze i tractant d'introduir la pilota entre els pals, i les variacions en el reglament han estat mínimes, de tal manera que un jugador de la primera època podria jugar sense massa problemes un partit avui. En això el futbol del segle XXI és igual que el de finals del XIX.

On és doncs la diferència? Entre els primers partits organitzats en els *colleges* anglesos i les competicions professionals que s'organitzen a principis del segle XXI la diferencia rau en tot el que envolta als que juguen i als que arbitren. Les persones que participen en l'organització del futbol (des de els encarregats del camp fins els directius), tots els que treballen en el futbol però fora del camp (informadors, tècnics de mitjans de comunicació, venedors de productes relacionats amb els clubs, etc.) i, sobretot, els aficionats que són, probablement, els responsables principals del creixement diferencial d'aquest esport respecte dels altres. També els aficionats han canviat molt des dels primers que anaven als camps cada diumenge "religiosament" en les primeres lligues espanyoles, fins els que viuen el futbol de dilluns a diumenge a principis del segle XXI, no només en el camp sinó també de forma virtual a través dels mitjans de comunicació.

La doble vessant del futbol espectacle és el que ens ha portat a dividir aquest capítol de resultats en dos apartats principals. En el primer, es realitza una descripció exhaustiva del que generalment implica la celebració d'un partit de futbol professional organitzat per la LFP pels aficionats, és el que hem etiquetat amb l'epígraf **context físic o real** del futbol espectacle. En el segon, titulat el **context virtual o hiperreal** del futbol espectacle,

es descriuen una sèrie de condicionants o factors definitoris del futbol professional modern. La descripció exhaustiva és un procediment utilitzat de manera creixent en recerca qualitativa i , en el nostre cas, té la doble funció com a material amb un valor descriptiu en sí mateix i com a contextualitzador dels resultats de les enquestes.

L'exposició de resultats sobre les característiques de l'entorn dels aficionats, es basa en l'anàlisi del contingut del diari de camp i per tant inclou tant els registres d'observació d'esdeveniments (ROE), realitzats en els camps de primera i segona divisió, com fragments de la premsa esportiva, aportacions d'altres autors i algunes reflexions del doctorand generades arran del treball del material. En conseqüència, no es pot considerar un capítol de resultats en el sentit "clàssic" del terme, com si ho és el Capítol 7, tot i així, és un capítol de resultats que complementa la recerca psicològica de camp, alguns cops mancada de complementació de perspectives.

La Figura 6.1 resumeix l'esdevenir del futbol professional des del punt de vista dels aficionats i les funcions que els aficionats desenvolupen preferentment en cadascuna de les fases.

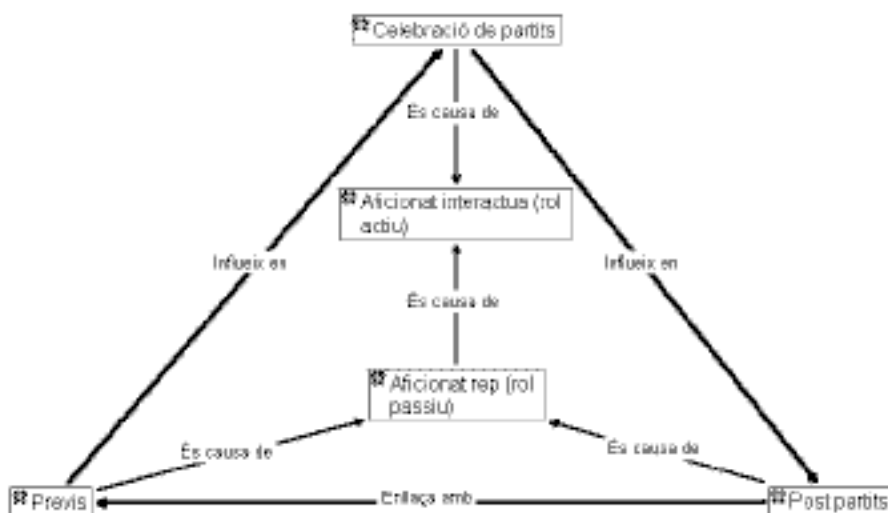

Figura 6.1: Esquema general de les característiques de l'entorn dels aficionats.

El cicle comença amb els previs que influeixen en la celebració dels partits. L'esmentada celebració de partits i els seus resultats influeixen en els postpartits, que al seu torn enllacen amb el previ del següent partit. Els tres moments impliquen relacions diferents amb els aficionats, els previs i postpartits impliquen la recepció d'informació per part dels aficionats (funció preferentment passiva). La recepció i elaboració de la informació per part dels aficionats, la celebració dels partits i el que succeeix amb en els partits, són causa dels comportaments actius dels aficionats durant els partits.

Els previs i els postpartits, així com els factors que en ells intervenen es presentaran més endavant sota el títol genèric del futbol virtual.

6.1 EL CONTEXT FÍSIC O REAL DEL FUTBOL ESPECTACLE

A continuació, es desenvolupa de forma detallada la fase que hem denominat el context físic o real del futbol espectacle i els aficionats que es divideix en tres parts: a) els prolegòmens, des que l'aficionat surt de casa fins que entra a l'estadi, b) el partit, el que els aficionats fan durant el partit, c) la finalització del partit i la sortida de l'estadi.

Durant el futbol jugat, l'activitat principal de l'aficionat (desenvolupable de forma més o menys activa) és la d'interactuar, tan a nivell individual com a nivell grupal. Aquestes interaccions estan directament relacionades amb la informació del futbol virtual.

La Figura 6.2 (plana següent) representa les relacions que s'estableixen en la participació dels aficionats en la celebració del partit de futbol.

En el moment en que l'aficionat comença a aproximar-se a l'estadi comença la celebració del partit en sentit ampli i es donen una sèrie de comportaments i relacions.

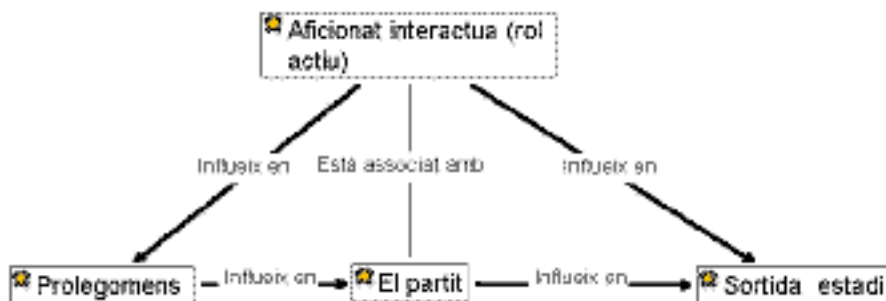

Figura 6.2: Esquema general de la celebració dels partits.

6.1.1 Els prolegòmens

Els prolegòmens són totes aquelles activitats que fa l'aficionat fins l'accés a l'estadi.

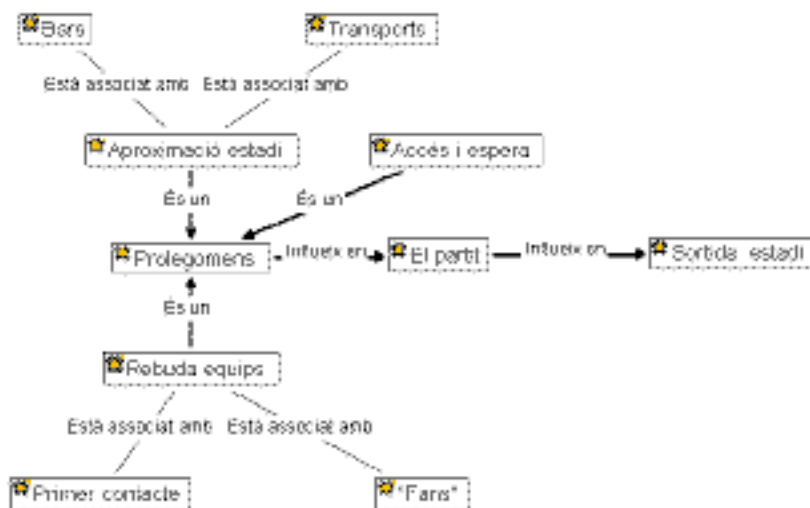

Figura 6.3: Els prolegòmens de la celebració del partit.

6.1.1.1 Aproximació a l'estadi

L'aproximació a l'estadi varia en funció de la ciutat i la mida del club, i trobem des dels aficionats que es desplacen caminant, fins els que fan molts quilòmetres en autobús per assistir a un partit de futbol.

En general, en el procés d'aproximació tenen un paper aglutinador important els bars que hi ha als voltants dels estadis, en els que els aficionats es van concentrant durant les hores prèvies. Cada penya o grup d'edat té el seu bar i, entre ells, es té la sensació d'estar amb els aficionats més participatius (vestits amb samarretes, bufandes, etc., amb els colors dels seus equips). Són aproximadament el 25% dels aficionats que arriben amb força antelació als voltants dels estadis.

En el bar el Mirador de San Isidro hi havia un grup de seguidors de l'Atletico bevent cervesa. En els bars del voltant hi ha varis grups ... gent del Real no es veu molta, qui no conegui el futbol mai diria que són dos equips de la mateixa ciutat. (ROE Madrid, març 2000).

L'hora de celebració del partit es determinant en l'ambient que es genera en els voltants dels estadis durant els prolegòmens. L'hora tradicional dels diumenges a les 5 de la tarda practicament ha desaparegut per les demandes de la televisió i les audiències semblen indicar que quan més tard millor i cada vegada més es programen els partits en horari nocturn, tot i que es troben algunes excepcions per buscar un espai no ocupat per altres equips de la mateixa ciutat (Rayo Vallecano) o també per les demandes televisives.

El partit és de matí perquè el retransmet el Canal Plus a les 12 hores. Des de les 10 del matí comença a haver-hi ambient de partit. Hi ha força joves. És el retrat del futbol en un lloc petit, per oposició a les grans ciutats. No és tant important la divisió en que es juga com la tradició del club i la zona de la geografia espanyola en la que estem. (ROE Huelva, abril de 2000).

6.1.1.2 Rebuda dels equips

Alguns aficionats i aficionades esperen l'arribada dels equips a l'estadi per animar, o per fer pressió als equips que han de jugar el partit. És el primer contacte entre els aficionats i els jugadors en relació a la celebració dels partits. La rebuda dels equips és molt variable en les diferents zones i, a més, depèn dels equips que s'enfronten. El Reial Madrid i el

Futbol Club Barcelona són els equips que més aficionats concentren en la rebuda als estadis on van a jugar. Especialment preparades i concebudes com un recurs per animar, són les rebudes organitzades que fan els aficionats del Real Betis o de l'Atlètic de Madrid.

La rebuda de l'autocar és impressionant, la més important tenint en compte que és un Betis- Santander "musho beti, musho beti ...e e" (ROE, Sevilla, abril de 2000) Marcha verde, el beticismo llevará a su equipo hacia la necesitada victoria (Estadio Deportivo, 9 d'abril de 2000)

Arriba l'autocar de l'atletic, està plenissim de gent "Jimmy, jimy... Atletí, atletí, machacar a esos hijos de puta"... arriba l'autocar del Reial Madrid "vikingos no!, vikingos no! -xiualda importantissima- Hijos de puta" (ROE Madrid, març de 2000)

En les rebudes dels equips es veuen, proporcionalment, força més dones (noies joves) que després en els partits. Vinculat al món del futbol i els jugadors hi ha un creixent fenomen de fans equiparable al que apareix vinculat a cantants o artistes.

Noia plorant desconsolada li diu a la seva amiga: "lo has visto, ... que fuerte es el Guardiola en persona" (ROE Màlaga, març de 2000)

En el futbol hi ha un fenomen fan semblant al dels cantants de rock, noies de 13-16 anys amb un mig atac d'histèria per haver vist a un jugador -aquí era en Raul- i expressions del tipus "es tan guapo, daría lo que fuera perquè me diera un beso" (ROE Saragossa, abril de 2000).

6.1.1.3 L'accés a l'estadi i l'espera

Les portes dels estadis s'obren, en general, amb temps suficient perquè els aficionats puguin entrar tranquil·lament i l'accés es produeix de manera molt més gradual que la sortida.

En tots els estadis hi ha un grup d'aficionats que després de l'accés es concentren en la zona més propera al terreny de joc per interactuar directament amb els jugadors, tècnics i àrbitres quan surten al terreny de joc per a la primera presa de contacte i l'escalfament. Aquestes interaccions prèvies es realitzen en funció de la informació rebuda durant la setmana; als arbitres se'ls recorda actuacions anteriors que teòricament els van perjudicar, als jugadors se'ls fa comentaris, peticions, etc.

Els jugadors surten per la cantonada del terreny de joc, i hi ha un centenar de persones esperant que surtin. Quan ha sortit l'àrbitre la gent li demana autògrafs, els àrbitres també són protagonistes i els hi fan comentaris simpàtics, com als jugadors ... després el resultat dirà. "Mejuto, no nos jodas" ... (ROE Saragossa, abril de 2000) Al final si els va fotre "Robo, Mejuto decidí con un penalti inexistente" (Equipo, 16 d'abril de 2000) "No fue, el Zaragoza perdió con el Real Madrid por un penalti inexistente (Marca, 16 d'abril de 2000).

L'entrenador del Valladolid reparteix pins i firma autògrafs, també hi ha en Caminero signant autògrafs i xerrant amb un dels aficionats mediàtics tipus Manolo el del bombo (ROE Madrid, març de 2000)

6.1.2 El partit

El joc comença quan els jugadors i jutges surten al terreny de joc equipats per a la celebració del partit, la major part dels aficionats es dediquen a rebre'ls positivament, negativa o neutral en funció de tres paràmetres i les seves combinacions possibles: el ser local o visitant, els antecedents esportius i la memòria, i / o transcendència del partit.

Alguns aficionats aprofiten per arribar i col·locar-se, no són espectadors ocasionals que cerquen el seu lloc, sinó aquells que acostumen a arribar sempre amb el temps just o, fins i tot, uns minuts després d'haver començat el partit.

L'espai ritualitzat que es produeix en el camp des de la sortida fins que comença a rodar la pilota (salutacions dels capitans, sorteig de camps, etc.) té la seva correspondència entre els aficionats, que també es saluden entre ells, molts es coneixen de coincidir durant anys els diumenges alterns. Es comenten les alineacions i les expectatives en relació tan al partit com a la jornada, torna a aparèixer aquí la globalització del futbol professional que viu l'aficionat.

Quan han sortit els jugadors hi ha hagut molta menys reacció que en altres camps, tant amb els visitants com amb els locals, és la sortida més freda que he vist fins ara. Tot i així, els aficionats es coneixen entre ells, venen sempre els mateixos, es pregunta pel que no ha vingut aquell dia, si t'asseus en el seu territori et pots sentir observat (ROE Vigo, abril de 2000)

Tal com s'observa en la Figura 6.4 durant el joc l'activitat d'interactuar de l'aficionat té dues dimensions, la individual i la grupal.

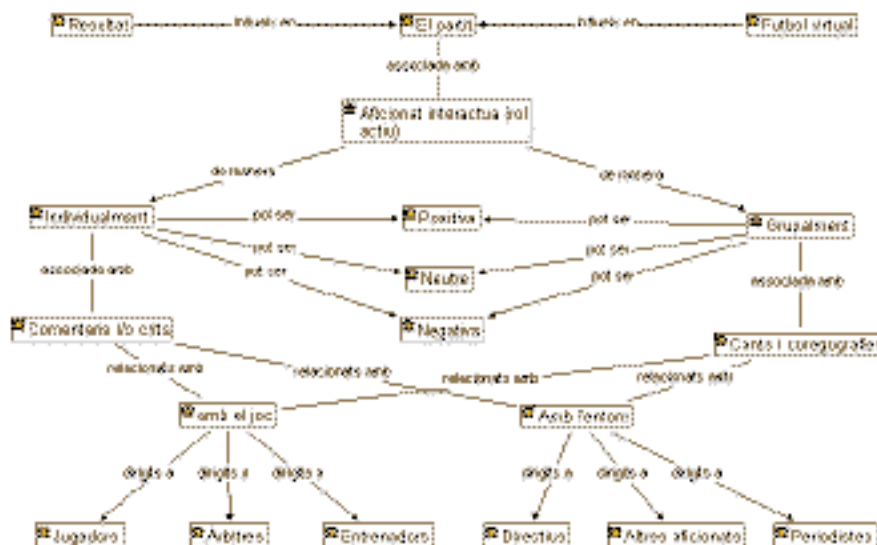

Figura 6.4: L'afanat i les seves interaccions durant el joc.

6.1.2.1 Activitat individual

En la seva participació com aficionats al futbol, gran part dels assistents als partits fan una sèrie de **comportaments individuals** bàsicament comentaris i/o crítics. Aquests comportaments permeten establir un **“monòleg directe”** amb tots els participants i permeten un alt grau de participació simbòlica i d'identificació amb el que està succeint en el terreny de joc:

Aguántale a ese que lleva peligro! ... A la derecha! Sube Victor!!!! (ROE A Corunya, març de 2000)

Estic envoltada d'una colla de nois que constantment fan d'entrenadors “quítalo ya, quítalo ya ... que no ves que no puede con su alma”. “Hemos de ganar, si no ganan no merecen subir a primera”. “Dios, dios, esta tonto, ahí a la presión, hombre, muy bien”. “a lo tonto a lo tonto nos están dominando, en casa no se puede jugar con tanta defensa hay que salir al ataque” (ROE Pamplona, abril de 2000)

Els aficionats interactuen amb el joc dirigint-se a jugadors i àrbitres. Als jugadors se'ls anima i critica constantment, en ocasions se'ls insulta utilitzant preferentment insults relacionats amb la sexualitat, la raça i el físic.

“Uh, Uh, Uh! ... Oe, Oe, Oe, Oe Roberto Carlos el puto chimpance”. “Victor, enano!” (ROE Madrid, març de 2000)

“Al negro este le tengo manía...” (ROE Barcelona, març de 2000).

Els àrbitres són criticats tant per xiular, com per no xiular, fins i tot per xiular fora de temps. En cap diari de camp no es van recollir expressions d'ànim dirigides a l'àrbitre durant els partits.

L'àrbitre ho està fent fatal, sense criteri, treient targetes només als del Celta, el públic comença a cridar “que se tire! Que se tire! –és el primer partit que pita després de l'incident amb Ceballos- (ROE Vigo, abril de 2000)

Fuera, fuera ... als àrbitres se'ls posa molta pressió (ROE Huelva, abril de 2000)

¡¡Cabrón!! que era al revés la falta... ¡¡bragazas!!(ROE Madrid, març de 2000)

Els aficionats fan comportaments, a nivell individual, de relació amb l'entorn del que succeix en el terreny de joc. El més proper al terreny de joc són els entrenadors als quals l'aficionat es dirigeix regularment lloant, criticant o senzillament suggerint la millor solució tàctica o el canvi necessari per que el partit es desenvolupi segons els propis interessos. El resultat del partit és un paràmetre determinant del número de comportaments dels aficionats dirigits a l'entrenador que, en general, augmenta a mida que avança el temps de joc.

*“La gent segueix enfadada amb l'àrbitre, Irureta protesta i això fa que la gent del meu sector s'embali encara més”
(ROE A Corunya, març de 2000)*

¡¡Lopetegui no te adelantes!!... Juande cambia al portero hombre (ROE Madrid, març de 2000).

En alguns casos, s'han registrat referències dels aficionats als directius i la seva gestió del club en relació a l'equip, són menys habituals i estan directament relacionades amb la mala trajectòria de l'equip. Tot i així, passejant pels diferents camps de futbol i analitzant el futbol virtual, esdevé clar que en l'actualitat, a diferència del que passa en altres països com Anglaterra, els directius del futbol han passat a formar part de l'espectacle.

Per bons que siguin els accessos, en les zones de tribuna sempre es produeixen aglomeracions, perquè la gent es para per veure i en ocasions parlar amb els jugadors i els directius. (ROE Màlaga, març de 2000)

Al la llotja hi ha en Jorge Valdano que porta un temps sense massa protagonisme en el futbol, durant el descans tant ell com la presidenta que dóna nom a l'estadi (Teresa Rivero) s'han donat un bany de multituds amb els aficionats i sobretot aficionades dels voltants de la llotja (ROE Madrid, març de 2000)

L'únic comportament de relació directa a nivell individual amb possibilitat de rebre resposta directa és el que l'aficionat estableix amb altres aficionats del seu entorn més proper. Així, es comenten gran quantitat de coses que succeeixen en el camp i, en general, s'obté un grau d'acord considerable sobre el que està succeint sobre el terreny de joc. Generalment, aquestes interaccions entre el públic es donen entre aficionats del mateix equip i que es coneixen, raó per la qual la major part tenen un marcat to positiu, tot i que en algun cas s'han observat discussions i començaments de baralles entre aficionats d'un mateix equip per no estar d'acord en l'anàlisi de la solució i la seva eventual solució.

Hi ha una discussió forta per una jugada sense importància, dos homes de més de 65 anys discuteixen i estan a prop d'arribar a les mans, el tema te a veure amb l'esportivitat i si un davanter ha de saltar per sobre del porter o no, són del mateix equip. (ROE Madrid, març de 2000).

S'han observat en diferents ocasions relacions entre aficionats d'equips rivals que, a nivell individual, no han anat associades a cap tipus de problema entre aficionats (vallisoletans a Madrid o Vigo, valencians a Huelva, madridistes a Saragossa, barcelonistes a Màlaga, etc.)

Contràriament al que podria semblar, **tot aquest repertori de comportaments individuals** no es produeix només en les primeres files i darrera de les banquetes on els protagonistes podrien sentir el que se'ls diu, **es donen independentment de la zona de l'estadi o de la proximitat al camp de joc**, fins i tot, tal com es pot observar en qualsevol bar en el que hi hagi un grup d'aficionats veient un partit de futbol televisat, en major o menor mesura, es produeixen a cents de quilòmetres del lloc on s'està jugant el partit.

Tots els comportaments descrits fins ara a nivell individual dels aficionats poden anar acompanyats d'un repertori de moviments corporals molt variat (aixecar-se dels seients, parlar amb els altres, gesticular de manera ostensible, moviments de cap que acompanyen l'assentiment o la negació del que succeeix al camp, etc.).

Figura 6.5. Algunes expressions corporals de les emocions dels aficionats.

Tal com es proposava en el Capítol 4, segons Philippot (1993), dins de les emocions podem distingir uns processos primaris (subjectius, expressius i fisiològics). Els subjectius s'han avaluat mitjançant el IME (veure Capítol 7), pel que fa als expressius, en la realització dels diaris de camp s'ha fet especial atenció a l'expressió d'emocions tant a nivell individual com a nivell grupal.

En l'esfera individual els processos expressius emocionals són diferents en funció del tipus d'estímul. Així, durant el joc, quan es produeix un estímul positiu (gols del propi equip, penals a favor, expulsions del contrari, etc.) els aficionats experimenten alegria (veure Capítol 7), no tenen cap dificultat en identificar l'emoció a nivell subjectiu i l'expressió a nivell individual es produeix a partir de verbalitzacions i gestos de celebració.

GOOOL!!! El tio del meu costat s'ha tornat boig crida i abraça a tots els que l'envolten... ha estat a punt de tirar-se als meus braços... (ROE Malaga, març de 2000).

Quan es produeix un estímul negatiu (gol en contra, expulsió d'un jugador de l'equip propi, decisió de l'àrbitre en contra, etc.) els aficionats experimenten enfadament, nervis o

sorpresa (veure Capítol 7). Hi ha més dispersió en el moment d'identificar l'emoció a nivell subjectiu i l'expressió es produeix a partir de verbalitzacions i gestos de rebuig i disconformitat.

Saragossa darrers minuts de partit (resultat 0 – 0), Anelka s'escapa cap a la porteria Juanmi surt, li guanya l'acció i Anelka salta per sobre. Davant de la sorpresa d'alguns i la indignació de la majoria Mejuto xiula penal. El noi del meu costat que ha estat mullant-se durant els darrers 45 minuts es descontrola. "Hijo de puta, cabrón ... no sabías como hacer que ganase el Madrid, ... como se puede ser tan hijo de puta? Ya nos has vuelto a joder Mejuto de los cojones." Tot va acompanyat d'evidents gestos de disconformitat amb els braços. (ROE Saragossa, abril 2000).

En paral·lel a l'expressió d'emocions particulars vinculades al tipus d'estimulació que reben del terreny de joc, els aficionats de futbol van experimentant i expressant una activació creixent i l'expressió d'un nerviosisme creixent en funció del transcurs del temps, a mesura que s'aproxima el final del partit, especialment en aquells casos en que el partit és "emocionant".

La gent cada cop està més nerviosa, s'està arribant al final del partit i el resultat continua 1 a 1, els coneguts de la fila del davant cada vegada protesten més les decisions arbitrals, les jugades del seu equip i la passivitat de Victor Fernandez amb els canvis (ROE Vigo, abril 2000)

Minut 40 de la segona part. La gent s'enfada molt davant de les decisions arbitrals que no beneficien el seu equip. Pugen els nervis entre els aficionats, desilusió, no animen als jugadors, desesperats compten els minuts que falten, hi ha més por d'un gol del Badajoz. (ROE Pamplona, abril de 2000).

Pel que fa als processos secundaris, el de regulació o afrontament també es observable a nivell comportamental en els camps de futbol. Els aficionats regulen adequadament les seves reaccions emocionals en la majoria de casos, tot i que en algunes ocasions es produeixen regulacions inadequades a nivell individual.

Hijo de puta, vikingo hijo de puta ... porque celebra el gol, está provocando!!(ROE Madrid, març de 2000)

6.1.2.2 Activitat grupal

Durant els partits els aficionats al futbol no actuen només individualment, sinó que també desenvolupen una sèrie de comportaments grupals. El comportament grupal durant el joc es produeix en forma de cants, crits, aplaudiments, xiulades, etc. Les activitats grupals

poden classificar-se en positives quan es fan amb l'objectiu d'animar qualsevol dels participants en el joc o contribueixen al joc net i l'esportivitat i negatives quan són insults o crítiques combinades.

"Todo el mundo lo ve, todo el mundo lo ve... Santiago Cañizares es una puta de cabaré"(ROE A Corunya, març de 2000)

Els cants o crits coordinats acostumen a iniciar-se en determinades zones del camp (generalment els fons) i depenent de l'estadi, la transcendència del partit, etc., es van escampant per tot l'estadi.

Aquest tipus de comportaments poden produir-se com a reacció directa a quelcom que ha succeït en el terreny de joc o com a reacció indirecta. Entre les directes i positives, trobem les reaccions davant de fets que afavoreixen l'aficionat de manera clara (gols, penaltis, expulsions, etc.) i són reacció davant del propi equip o una actuació de l'àrbitre que afavoreix. En ocasions, també es produeixen reaccions grupals positives davant d'actuacions de l'equip rival o un dels seus components, però aquestes acostumen a ser menys unitàries.

A nivell grupal, el procés secundari relacionat amb les emocions que podem observar en els camps de futbol de manera clara és el compartiment de les mateixes. El futbol permet als aficionats compartir les seves emocions de manera molt explícita. Els estímuls són clars i interpretables en la mateixa direcció quan es comparteixen els mateixos codis i la identificació amb un mateix equip. Tal com passava amb l'expressió individual, el compartiment de les emocions és diferent en funció de si l'estímul és positiu o negatiu, en aquest cas els cants i les coreografies són l'expressió comportamental d'aquestes activitats grupals.

GOOOOOOL... XX (tots els ROE on hi ha hagut gols)

Musho beti, musho beti, eh, eh.. (ROE Sevilla, abril de 2000)

Así, así, así gana el Madrid –després del penalti inexistent de Saragossa- (ROE Saragossa, abril de 2000)

Com es pot observar hem diferenciat les reaccions emocionals dels aficionats, vinculades a un estímul clarament identificable en el joc, dels sentiments o estats afectius fruit de la

memòria futbolística, els esdeveniments de la setmana anterior, etc. L'expressió grupal d'aquestes segones és més elaborada, com els càntics que totes les aficions tenen per dedicar als seus jugadors.

Raúl borracho, el hijo es de Camacho (ROE Madrid, març de 2000)

Salva cabrón, puta de Nervión (ROE Sevilla, abril de 2000)

Tal com reflexa la Figura 6.4, tant els comportaments individuals com els grupals es poden classificar com a positius neutres i negatius. Són positius, i per tant favorables al fairplay i l'esportivitat, aquells comportaments que tenen per objectiu animar a algun dels participants. Són neutres aquells que tenen per objectiu fer pressió a algun dels participants. I són negatius o desfavorables al fairplay quan amb la intenció de fer pressió es recorre a la violència verbal o física (p.e. llançament d'objectes).

L'esdevenir del partit té un cicle marcat per les dues parts i l'intermedi, globalment els comportaments del públic (tan individual com grupalment) van augmentant a mesura que avança el temps de joc en número i intensitat. Tanmateix, s'han de destacar tres factors que hi influeixen determinantment: a) el resultat, b) la resta de la jornada, i c) les expectatives de la jornada. A continuació detallarem la influència d'aquests factors.

6.1.2.3 El resultat

El comportament dels espectadors en el camp depèn, en gran mesura, del resultat dels partits. El resultat del partit determina la quantitat i tipus de comportaments tant individuals com grupals. En general, quan el resultat és favorable es produeixen més comportaments positius i dirigits al propi equip. Quan el resultat és incert s'equilibren comportaments positius i negatius. I quan el resultat és negatiu pels aficionats els comportaments negatius superen els positius.

Són importants els enregistraments durant la celebració dels partits, perquè sinó en el futbol el resultat final sempre determina les lectures posteriors. Durant el partit manen les emocions i la incertesa, en acabar es fa una racionalització en funció de paràmetres com el resultat i la classificació. (ROE A Corunya, març de 2000)

La tasca de l'àrbitre és l'únic factor que provoca comportaments negatius amb independència del resultat, tot i que quan aquest és negatiu les accions són més nombroses i de més intensitat.

6.1.2.4 La resta de la jornada

La resta de la jornada (tots els partits que es juguen simultàniament) complementa els partits de futbol professional en els estadis, els aficionats estan informats i pendents del que succeeix en els diferents camps i reaccionen a les variacions en els marcadors en funció dels antecedents, la memòria esportiva i les expectatives sobre el seu propi equip i la trajectòria que s'espera.

Les expectatives sobre la jornada en general i sobre el partit en particular resulten determinants per explicar el comportament dels aficionats en els partits de futbol.

6.1.3 La sortida de l'estadi

Al revés del que passa amb l'arribada, que és relativament gradual, la sortida dels camps de futbol la fan pràcticament tots els aficionats de cop. Hi ha una proporció d'aficionats (els més habituals) que, en funció del resultat i de l'estadi, marxen abans de la finalització del partit per estalviar-se les aglomeracions de la buidada del camp i el col·lapse circulatori que es produeix després dels partits al voltant de la majoria d'estadis.

Tot i així, la gran majoria dels aficionats reaccionen al xiulet de l'àrbitre indicant el final del partit aixecant-se dels seus seients i emetent un primer judici sobre el partit (aplaudint, xiulant, etc.) per dirigir-se a les portes i sortir de l'estadi.

En la sortida de l'estadi és quan es produeixen les majors aglomeracions i un dels moments en que en certs estadis i determinats partits, l'aficionat pot tenir sensació d'inseguretat.

El resultat del partit és determinant en l'ànim amb el que els aficionats abandonen el terreny de joc i en els comentaris que s'escolten en les sortides.

Un grup reduït d'aficionats s'esperen a que la gran majoria surti i es queden pels voltants per viure com s'acaba l'espectacle i es recull tot. El perfil de l'aficionat presencial es correspon sovint amb aquells que arriben els primers i marxen els darrers.

Finalment, marxen els equips i els periodistes que els acompanyen i es desmunta tot fins el següent partit. Si el resultat és l'esperat o es percep com a just, aquest espai no genera cap problema, en cas contrari, és un dels moments en que més reaccions negatives i/o violentes hi ha per part dels aficionats en relació a àrbitres, jugadors, tècnics, etc.

Violencia en Sevilla, graves incidentes en los alrededores del estadio Sánchez Pizjuan (Marca, 3 d'abril de 2000)

6.1.4 Futbol espectacle als bars

Bona part dels bars de l'estat espanyol (igual que els pubs anglesos) ofereixen als seus clients la possibilitat de veure partits de pagament ...

"Ni jo ni la major part dels meus amics estem abonats a Sky, el futbol als pubs és ideal pels partits de fora, als que no hi pots anar, o pels grans partits d'interès general" (citat a Fynn y Davidson, 1996; p.222).

El futbol en els bars es pot considerar la frontera entre el context físic del futbol espectacle i el context virtual, ja que el podem trobar tant al costat de l'estadi com a milers de quilòmetres del mateix. En tots els ROE es recull que bona part dels bars de les ciutats on es juguen partits, especialment els dels voltants dels camps de futbol, ofereixen partits de la LFP incloent el que es juga al costat.

Voltant per la ciutat, bona part dels bars anuncien en papers més o menys sofisticats el programa de partits de pagar per veure que es pot seguir durant tot el cap de setmana. En la majoria s'anuncia el Madrid – Sevilla pel dissabte i el Deportivo – Valencia per diumenge. Veient els preus de les entrades i les ofertes dels bars dels voltants de veure el partit gratis mentre es pren alguna cosa, ... potser caldrà posar les entrades més barates si es vol tenir els estadis més plens (ROE A Corunya, març de 2000).

Observar els comportaments dels aficionats en els bars permet establir una sèrie de paral·lelismes amb els comportaments dels aficionats en els estadis i concloure que la interacció en viu amb el futbol no és imprescindible per comportar-se com un aficionat.

6.1.5 Les ciutats on es juga

El futbol espectacle no es desenvolupa en el buit, els partits es juguen en les ciutats i els investigadors i investigadores del GEPE han pogut constatar que, en general, abans dels partits el futbol es viu molt més de manera virtual (als mitjans de comunicació) que de manera real (als carrers) a la major part de les ciutats.

Hi ha una sèrie d'apreciacions a destacar sobre les ciutats on es juguen els partits a partir de l'anàlisi dels ROE:

En les ciutats petites i mitjanes l'ambient relacionat amb els partits de futbol és molt més fàcilment perceptible que en les grans ciutats (Barcelona i Madrid).

La història i trajectòria esportives són determinants en l'ambient que es percep en les ciutats abans dels partits.

S'observa una gran diferència entre la primera i la segona divisió de mitjans, mobilització de recursos, etc.

En totes les seves visites, Reial Madrid i Futbol Club Barcelona "revolucionen" les ciutats i tots els clubs que visiten.

S'observen diferències entre les ciutats del sud d'Espanya i del nord en la manera de viure els previs als partits.

Les grans distàncies (en quilometres) i la poca tradició que hi ha de viatjar amb l'equip fan que normalment el nombre d'aficionats visitants sigui relativament petit, tot i que augmenta a mida que disminueix la distància física entre ciutats. Tots els equips tenen el seu grup d'aficionats que els acompanya a molts desplaçaments, però no són masses.

Alguns grups de joves provocadors i amb aparença violenta produeixen una sensació important d'inseguretat en el visitant són una presència quantitativament poc important, però qualitativament molt visible.

El clima és un aspecte a tenir en compte, ja que no només influeix en la decisió d'anar o no a l'estadi a veure un partit, sinó que influeixen en les remodelacions dels estadis de tal forma que es pot parlar d'estadis del nord (totalment coberts) i estadis del sud (descoberts o semi-descoberts).

Els bars on es concentren els aficionats i les ciutats com a elements del context on es desenvolupa el futbol espectacle són els punts que ens porten de l'entorn real o físic a l'entorn virtual o hiperreal del futbol espectacle.

6.2 EL CONTEXT VIRTUAL DEL FUTBOL ESPECTACLE

Tal com s'exposa en la Figura 5.1 l'entorn dels aficionats al futbol de principis del tercer mil leni no es limita al context físic el que passa durant el partits i en els estadis, sinó que té un component complementari important que hem denominat context virtual o hiperreal.

La Figura 6.6 presenta el nivell de relació amb el futbol virtual que tenen els aficionats enquestats en els camps de futbol.

Més del 70% dels aficionats participa del futbol virtual mitjançant la televisió, la premsa escrita o la radio cada dia. Aquestes dades donen una idea de fins a quin punt el futbol virtual forma part del futbol espectacle i en conseqüència influeix en els aficionats.

A continuació, s'exposen alguns dels factors que componen aquest entorn virtual i que influeixen en fins a quin nivell es transcendent pels aficionats i la seva afició.

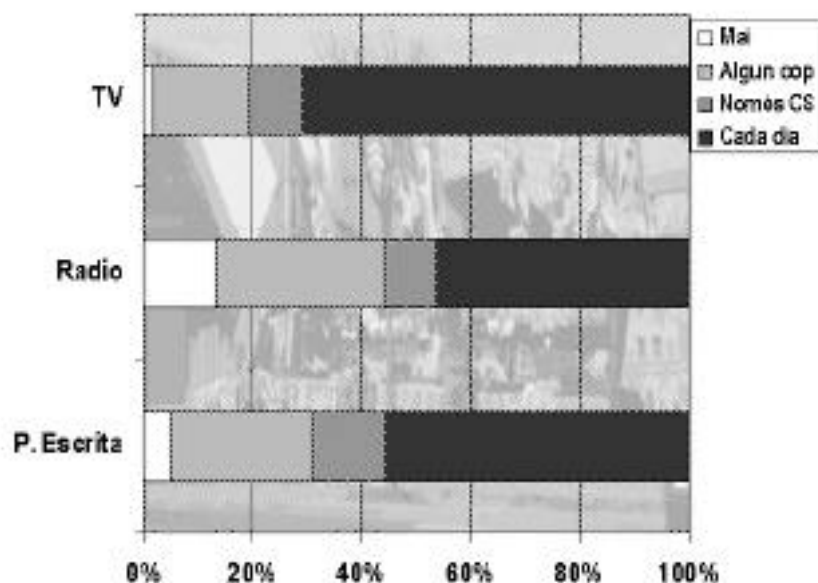

Figura 6.6: Nivell d'informació dels aficionats enquestats (n=1719).

6.2.1 La relació entre el futbol i els mitjans de comunicació

Durant el segle XX, esport professional i mitjans de comunicació han anat desenvolupant una relació simbiòtica, de tal manera que avui dia els uns són difícilment concebibles sense els altres. En aquesta relació, el temps de joc es reduït en proporció al temps d'informació, malgrat que s'ha produït un notable increment del mateix (més competicions o les mateixes amb més partits). Creix constantment el temps dedicat al futbol professional en els mitjans de comunicació i es va modificant gradualment allò que es notícia, allunyant-se progressivament del joc. Per la major part dels aficionats que van a l'estadi cada cop que juga el seu equip, **el futbol espectacle virtual que ofereixen els mitjans de comunicació constitueix la manera de viure gairebé permanentment l'esport.**

El fet que la informació sobre el futbol professional sigui tanta fa necessàriament que es converteixin en “notícies esportives” aspectes que res tenen a veure amb la pilota i els jugadors, almenys directament.

Titulars de 4 diaris de premsa esportiva del 23 de gener de 2002:

Sport: Juerga nocturna en Madrid antes de la derrota

Mundo deportivo: Lio en Madrid

As: Juerga en la 810 cinco jugadores de fiesta antes del partido contra el Rayo

Marca: Movidón. Cinco jugadores del Barça de fiesta nocturna el sábado

... a més l'edició digital de dos d'aquests diaris demanaven l'opinió dels lectors sobre la suposada festa.

En paral·lel al creixement de notícies no directament vinculades amb el joc, estem assistint al creixement d'espais en els que els protagonistes ja no són els esportistes sinó els analistes (especialment periodistes, però també directius i futbolistes reubicats).

El futbol professional virtual sorgeix de la interpretació i elaboració que els mitjans de comunicació fan sobre el que succeeix en els camps de joc i sobre tot el que els envolta. Es per això, que el que sovint es presenta com una descripció objectiva i imparcial, és subjecte al menys a dos pressupòsits que cal esmentar:

L'aprenentatge dels aficionats: tot i que els aficionats tenen la sensació de veure futbol des de sempre i que en aquest temps no hi ha hagut un procés d'aprenentatge, res més lluny de la realitat. De fet, cal tenir en compte que accions concretes amb la mateixa repercussió sobre el marcador s'interpreten de forma clarament diferenciada. Així per exemple, costa igualment un gol un error clamorós del davanter, que un error clamorós del porter, que un error clamorós de l'àrbitre. Tanmateix, en tots els diaris de camp s'ha observat que els aficionats “castiguen” molt a l'àrbitre que s'equivoca, força al porter que no para, i gairebé gens al davanter que falla un gol fet.

La interpretació dels periodistes, realitzadors, etc.: el futbol virtual que rep l'aficionat no és una realitat objectiva i completa, està mediatitzada per la narració del locutor de radio, o la preferència del realitzador de televisió que decideix repetir o no una jugada, o que en un moment donat del partit opta per privilegiar una imatge sobre una altra.

En alguna ocasió, els investigadors i investigadores han escoltat l'emissió per radio del partit al qual s'estava assistint, observant que no sempre des de les grades es té la mateixa sensació que el locutor des de la cabina, i que, hi ha locutors que transmeten la informació amb el mateix grau de subjectivitat que qualsevol aficionat.

Las teles no lo ven igual: TV3 y Telemadrid ofrecen puntos de vista distintos con las mismas imágenes: El comentarista de TV3 vio clara patada de Redondo a Rivaldo. La patada de Redondo a Rivaldo fue un pique para Telemadrid.

Los comentaristas de TV3 destacaron que los jugadores azulgranas habían reclamado manos de Morientes antes de que marcara Anelka. El canal autonómico de Madrid no hizo mención de las posibles manos. (El Mundo Deportivo 27 de febrer de 2000)

La construcció del futbol espectacle dels mitjans de comunicació ensenya selectivament algunes coses i en passa per alt d'altres. Així per exemple, durant la temporada 2001-2002 un jugador del Sevilla C. de F. ha tingut l'ocurrència de celebrar un gol mossegant "carinyosament" els genitals d'un company d'equip i les diferents televisions i diaris esportius s'han encarregat de fer-ho portada de qualsevol tipus d'informació.

També la violència és quelcom que els mitjans de comunicació s'encarreguen de fer explícit.

Luis Figo sofre un botellazo (Mundo Deportivo, 26 de març).

Violencia en Sevilla. Graves incidentes en los aledaños del Estadio Sanchez Pizjuan (Marca, 3 de abril de 2000)

En canvi, rarament es fa referència als mils d'aficionats que cada cap de setmana van als estadis sense provocar cap tipus d'incident, els incidents després del partit apareixen a tota pàgina i els dinars de germanor entre diferents aficions tot just surten en un breu.

Als voltants de l'estadi hem vist algun grup de joves de Valladolid que han estat tota la nit de farra a Madrid i han vingut directes a veure el partit, un dels grups bevia calimotxo amb aficionats del Rayo (ROE Madrid, març de 2000).

També es trien les imatges i rarament apareixen les parts de darrera dels estadis.

Impacten els contrastes de la Liga de les Estrelles quan en alguns casos els veus sota els focus i en d'altres accedint a camps per portes en les que com passa a la Rosaleda, fins i tot han de baixar el cap per no fer-se mal. (ROE Màlaga, març de 2000).

6.2.2 La memòria esportiva

Partit a partit, temporada a temporada es va construir una història esportiva de relacions entre clubs que repercuteix en la manera en què els aficionats reben la informació referent a un partit concret. Generalment estan presents **les rivalitats geogràfiques** fruit de l'enfrontament repetit en els camps i de la comparació continua entre institucions (Deportivo de la Corunya / Celta de Vigo, Betis / Sevilla, etc.). A més, en la major part de ciutats de l'estat espanyol on es desenvolupen partits de la LFP els aficionats acostumen a viure en diferents graus que van des de la indiferència fins a la militància la rivalitat Reial Madrid – Futbol Club Barcelona.

La memòria esportiva és un dels eixos principals sobre els que els mitjans de comunicació van construir i preparant el proper partit. Té dues dimensions diferenciades que, alguns cops es barregen: les dels clubs i la de les persones.

Pasión Liga, el que pierda los tres puntos lo pagará caro –titular de Marca en referència al Atletico de Madrid – Reial Madrid (Marca, 18 de març de 2000).

En la dels clubs, a més de les més evidents (fruit de la proximitat geogràfica o de les relacions polítiques), generalment existeix una història no escrita entre els dos clubs que s'enfronten fruit dels partits repetits al llarg dels anys i el que en ells ha succeït, o del pas de jugadors d'un club a l'altre, etc., que van creant història esportiva i que fan que els aficionats d'un club facin una valoració afectiva del club que els visita, que els pot resultar “simpàtic” o poden “no poder veure'ls ni en pintura”.

Històricament València i Deportivo tenen una relació especial des que en l'últim minut de la darrera lliga de Cruiff el porter del València li va parar un penal a en Dukick -que ha acabat jugant al València i no tirant cap penalty més en la seva carrera esportiva- (ROE Corunya, març de 2000).

En la majoria dels casos aquesta memòria es forma de gran quantitat de fets concrets que no es retenen com a tal (p.e. partits amb desenllaços polèmics, favors a partir de victòries o derrotes amb tercers, etc.) , tot i així, en ocasions un succés concret ha generat història esportiva que repercuteix en els partits posteriors entre els dos equips.

Dujkic torna a l'estadi on va fallar el penal que va privar d'una lliga al Deportivo i aquest fet és present en tot moment en la premsa i en l'ambient, la gent ho comenta en els bars i quan el veuen baixar de l'autobús i saludar a un porter (ROE Corunya, març de 2000).

La memòria esportiva té la seva dimensió individual, els jugadors que estan durant un temps en un club estableixen una sèria de vincles amb la institució i els treballadors. Resulta curiós observar el ritual dels jugadors que tornen als estadi dels seus ex-equips, els treballadors del club sempre el reben correctament, pel que fa a l'afició hi ha més divisió d'opinions.

Serrano ha estat molt aplaudit quan ha estat substituït, havia jugat aquí i la gent en té molt bon record (ROE Vitoria, abril de 2000).

6.2.3 Els antecedents esportius

En el futbol, **el resultat determina tota la lectura que es fa del procés**. La trajectòria de resultats en els darrers partits dels dos equips que han d'enfrontar-se en el partit és el que denominem antecedents esportius. Generalment, els antecedents esportius influeixen determinantment en l'ambient abans del partit a la ciutat, així com en l'estat d'ànim amb què els aficionats van a l'estadi. Només per posar un exemple, resulta diferent l'ambient i l'estat d'ànim dels aficionats que es constata en el ROE previ a la celebració del Deportivo de la Corunya – València, amb el Deportivo que va líder i tenia possibilitat de guanyar la lliga per primer cop, que un Celta de Vigo – Valladolid amb el Celta acabat de ser eliminat de la competició europea i una ratxa de resultats inferiors a la que els aficionats esperaven.

En el mercat del peix hi ha moltes peixateres venent amb les samarretes del Depor, hi ha pancartes fent al·lusió a que els valencians per fer paelles necessiten el seu marisc, i també al partit de l'endemà, l'ambient futbolístic a la ciutat és alt, ja que van líders en la lliga. (ROE Corunya, març de 2000).

No hi ha l'ambient de futbol que hem trobat fins ara en altres ciutats. Als voltants de l'estadi hi havia joves del Celta en diferents bars, tot i així dues hores abans de començar el partit l'ambient és força apagat (ROE Vigo, abril de 2000)

Dintre dels antecedents esportius es té especialment en compte, i amb interès creixent a mida que avança la competició els darrers partits que ha xiulat l'àrbitre designat pel partit.

Els antecedents esportius són el segon gran eix sobre el que els mitjans de comunicació van construint i preparant el proper partit.

Vuelve Prados. Tres semanas después del caso Ceballos (Marca, abril de 2000)

A més, els antecedents esportius determinen no només les decisions dels que tenen relacions amb els partits (presidents que decideixen baixar preus després d'una mala ratxa, o entrenadors que reserven els seus millors jugadors per una altra competició que els interessa més segons els resultats, etc.), també influeixen en l'actitud i les expectatives amb què els aficionats van a l'estadi. Els comportaments dels aficionats en els partits són diferents si van a l'estadi "segurs de guanyar" que si van "segurs de perdre".

6.2.4 Seguiment de tota la jornada

El terme globalització, té connotacions econòmiques clares i s'utilitza de manera creixent en la vida quotidiana. Tot i així, en l'àmbit del futbol espectacle la globalització de la competició és un fet ja antic (probablement data dels primers programes de radio en modalitat de carrussel) tot i que d'importància creixent per efectes de l'evolució de la televisió i les noves tecnologies, així com els canvis en competicions noves com la *Lliga de Campions* (competició organitzada per la UEFA).

En efecte, en el futbol virtual l'aficionat rep no només informació sobre el seu equip sinó sobre tota la competició. Alguns aficionats presten atenció selectivament només a aquells aspectes relacionats amb el seu equip, tot i així la major part d'ells "participen en tota la competició".

Aquest fenomen assenyalat en tots els ROE es fa especialment destacable durant els partits en els estadis. En els camps el públic segueix entusiastament el resultat dels altres equips reaccionant en les variacions de marcador en ocasions de manera positiva, en ocasions de manera negativa i en ocasions amb indiferència.

Anuncien el resultat de l'Athletic que està perdent. Molta gent del gol sud aplaudeix. (ROE Pamplona, abril de 2000)

Olé i aplaudiments pel gol del Mallorca al Barça, tothom se n'ha alegrat (ROE Vitoria, abril de 2000).

Els paràmetres que determinen que la reacció sigui d'un tipus o altre són els que s'han exposat fins ara, és a dir, la història esportiva, els antecedents esportius i l'anticipació de les conseqüències d'aquest resultat per al propi equip o per la competició.

En tot aquest apartat, en el que s'han descrit diferents dimensions que formen part de l'esport espectacle, i que inclou tota la setmana excepte el dia del partit, l'aficionat té una funció preferentment de receptor d'informació i tota aquesta informació que reben els aficionats pot tenir efectes en els comportaments que es donen en els estadis.

En ocasions, aquest període s'anomena prepartits o previs, nosaltres hem optat per l'etiqueta futbol virtual a causa de la proliferació de partits i la creixent indefinició de la frontera en que s'acaben els postpartits d'un partit concret i quan comença el previ del següent.

Com a resum d'aquest apartat la Figura 6.6 esquematitza les complexes relacions entre els diferents factors exposats.

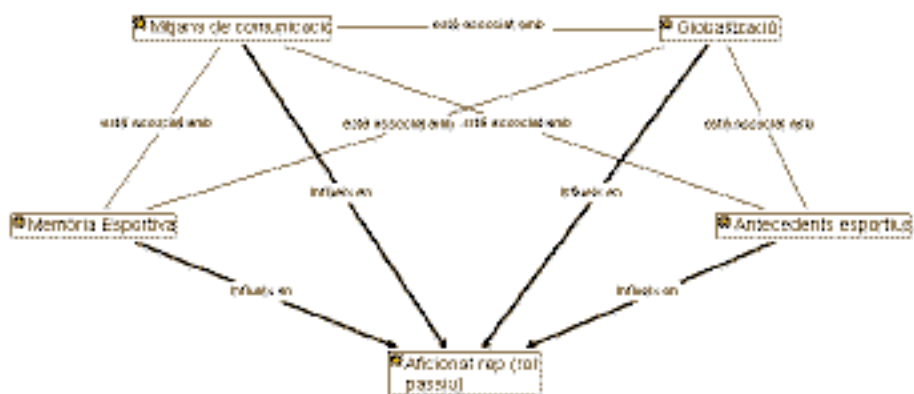

Figura 6.7: Relacions entre els factors que influeixen en la informació que reben els aficionats.

En efecte, la memòria esportiva, els antecedents esportius i la globalització estan associats entre ells i influeixen en l'aficionat i el seu paper com a receptor i filtrador d'informació, el qual al seu torn tindrà repercussions sobre els comportaments en el camp.

Fins aquí s'ha presentat la descripció detallada de les característiques de l'entorn, diferenciant entre el context real i el context virtual o hiperreal (veure Figura 5.1.). A més, s'han descrit alguns dels processos primaris i secundaris en l'expressió de les emocions dels aficionats al futbol. En el Capítol següent s'analitzen els resultats de les característiques dels individus i les conseqüències que tenen sobre l'afició.